KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

KULTURMILJÖRAPPORT 2018:54

Lund och Värpinge

Schaktningar för fjärrvärme och andra ledningsdragningar

Lunds socken fornlämning 73:1 och 156:1
Lunds kommun, Skåne län
Arkeologiska förundersökningar 2014–2015

Mattias Karlsson

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE | Tegnérsplatsen | Box 1095 | 221 04 LUND | **www.kulturen.com**

Titel: Lund och Värpinge
Författare: Mattias Karlsson
Kulturmiljörapport: 2018:54

Omslagsbild: Schaktning för ledning i Tullgatan-Helgeandsgatan.
Upphovsrätt: Där inget annat är angivet, enligt Creative Commons licens CC BY

Innehåll

Sammanfattning och Inledning.....3

Kv. Kulturen 19, Lund.....6

Tullgatan-Helgeandsgatan.....11

Kyrkogatan.....15

Östra Mårtensgatan.....20

Bredgatan.....22

Adelgatan 7A.....24

Clemenstorget.....33

Bankgatan.....38

Värpinge by.....45

Värpinge, Önnerupsvägen.....56

Källor och Litteratur.....62

Administrativa uppgifter.....64

Sammanfattning och inledning

Ärenden utförda 2013–2015 i enlighet med Länsstyrelsens generella tillstånd (Lst dnr 431-28498-2013)

Sammanfattning

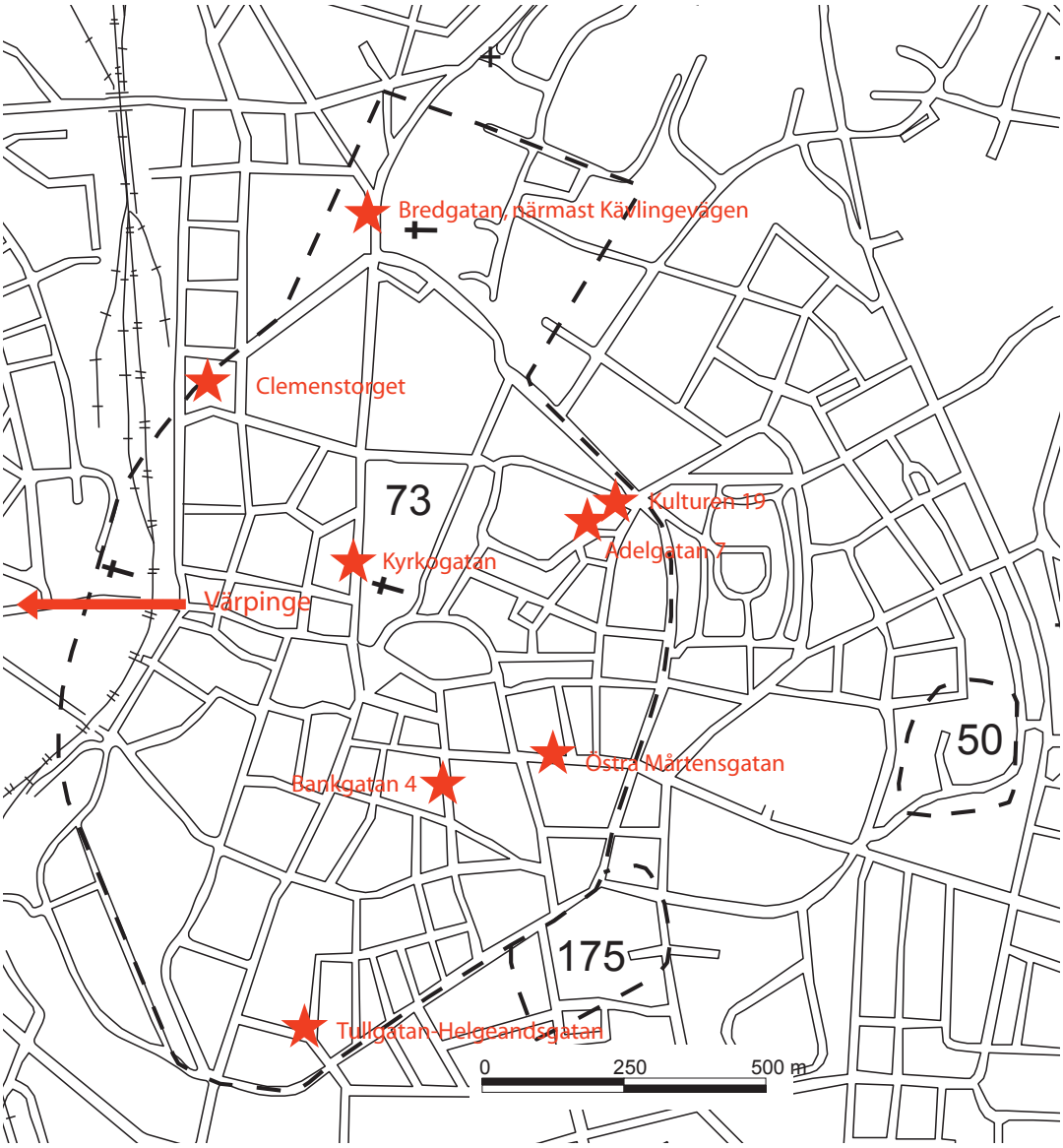
I samband med markarbeten för fjärrvärmeledningar i Lunds stad (fornlämning 73:1) har Kulturen i Lund utfört arkeologiska förundersökningar genom schaktningsövervakning. Sammanlagt har Kulturen under perioden för Kraftringens tillstånd, från 2013-12-05 till 2015-12-31, utfört dokumentation i tio olika ärenden, varav nio i Lund och ett i byn Värpinge. I sju av tio ärenden som schaktningsövervakades av Kulturen berördes intakta medeltida kulturlager.

Inledning

Kraftringen Nät AB har av Länsstyrelsen i Skåne medgivits ett löpande tillstånd att utföra schaktningar för fjärrvärme, fjärrkyla, gas och el i Lunds medeltida stad, samt i bytomter i Lunds kommun (Lst dnr 431–28498–2013). Villkoren för tillståndet var i sammanfattning följande: ingreppen skall minimeras, tillståndet gäller endast ledningsschakt och samråd ska ske med Kulturen före varje ärendes start.

Under perioden för tillståndet utfördes 10 olika schaktningsföretag enligt Länsstyrelsens beslut, vilka redovisas i denna rapport. Följande ärenden behandlas i rapporten:

Ärende	Ärendenr	Undersökningsperiod	Fälttimmar
Kv Kulturen 19	61000-309	2014-01-27 — 2014-04-02	5
Tullgatan-Helgeandsgatan	61000-314	2014-03-11 — 2014-04-24	65
Kyrkogatan	61000-321	2014-08-04 — 2014-09-29	89
Östra Mårtensgatan	61000-324	2014-05-06	1
Bredgatan	61000-325	2014-05-19 — 2014-06-30	10
Adelgatan 7A	61000-330	2014-06-03 — 2014-07-04	11
Clemenstorget	61000-334	2014-08-18 — 2014-08-25	6
Värpinge by	61000-365	2014-10-22 — 2014-11-13	70
Bankgatan 4	61000-398	2015-08-13 — 2015-08-13	4
Värpinge, Önnerupsvägen 3	61000-412	2015-09-09 — 2015-09-13	28

Figur 1. Lunds stad, fornlämning 73:1, med ungefärliga lägen för arkeologiska undersökningar utförda i samband med fjärrvärmearbeten 2014–2015. Placeringen av arbetena i Värpinge är ej redovisade på kartan.

I sju av tio ärenden som schaktningsövervakades av Kulturen berördes intakta medeltida Kulturlager: Tullgatan/Helgeandsgatan, Kyrkogatan, Adelgatan 7a, Clemenstorget, Bankgatan 4, Värpinge bytomt samt Önnerupsvägen 3, Värpinge. Vid övriga undersökningar har dock enbart sentida lager påträffats, dock har även dessa undersökningar varit av stor vikt i det antikvariska arbetet, särskilt vid kartläggningen av fornlämningars bevarandegrad och grundtopografi.

Dokumentationen som upprättats i samband med fjärrvärmearbetena har bland annat bidragit till värdefull kunskap om kulturlagrens bevarandestatus och omfattningen av tidigare urschaktningar i Lunds medeltida stadsområde, fornlämning Lund RAÄ 73, och på Värpinge bytomt, fornlämning Lund RAÄ 156:1. Den antikva-

riska bevakningen och dialogen som förs mellan antikvarisk personal och exploatör i samband med grävningarna medför att ingreppen blir mindre omfattande än vad som planerats.

Denna rapport bygger i hög grad på texter och figurer som framställts av de arkeologer som utfört dokumentationen på plats. Mattias Karlsson har redigerat och framställt kompletterande texter och figurer. Allt material tillhörande samma ärende redovisas samlat i en egen bilaga.

Kv Kulturen 19, Lund (61000-309)

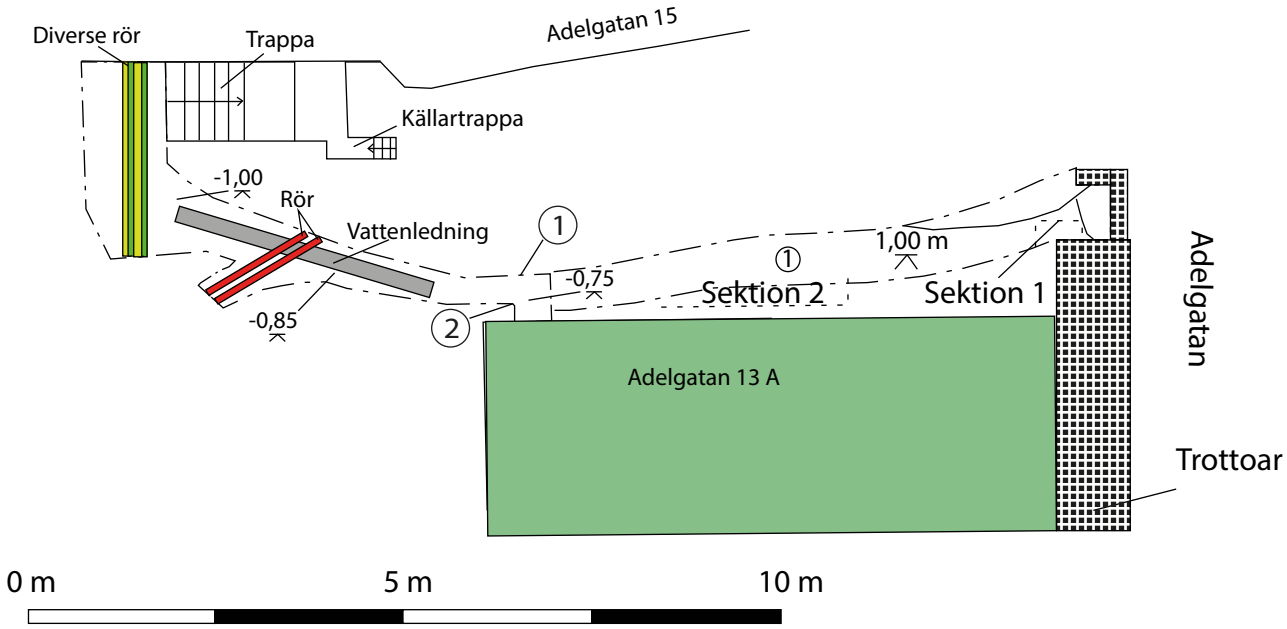
Fornlämningsmiljö

Kvarteret Kulturen ligger i nordöstra delen av det medeltida stadsområdet och omgärdas av Tomegapsgatan i norr, Stora Tomegatan i öster, Adelgatan i söder och Sankt Annegatan i väster. På Andreas karta över Lund från 1669 har kvarteret samma form som idag, vilket indikerar att kvarteret kan ha fått sin form redan under medeltiden. Den nuvarande fastigheten ligger inom den äldre tomt 37-39. Kvarteret Kulturens östra del är tämligen lite arkeologiskt undersökt och därmed finns mycket lite kunskap om området.

I de skriftliga källorna nämns att gården på tomt 37-39 år 1553 arrenderades på ”evig tid” av vikarien och succentoren Axel Nielsen och hans hustru Mette Jensdatter. Senare kan man läsa att den arrenderades på ”evig tid” av superintendenten Mogens Madsen år 1592. Från 1620 arrenderades gården på ”evig tid” av Peder Hansen Krudtbraender och hans hustru Pernille Madsdatter. Senare
ägdes den av borgarna i Malmö Niels Lauritsen och Jakob Kron. Den köptes sedan

Figur 1. Placeringen av schakt 1 och 2, på innergården av kv Kulturen 19.

Figur 2. Schakt 1 och 2.

1649 av Troels Nielsen och hans hustru Eline Tuesdatter i Östra Torn. (Ovanstående text återgivet efter Andrén 1984, s. 72; Gardelin 2002).

Genomförande och resultat

Med anledning av en akut fjärrvärmeläcka vid fastigheten Adelgatan 13A på kv Kulturen 19, utfördes markarbeten. I samband med detta utfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Det grävdes ett 8,00 m långt, ca 1,00 m djupt och 1,20 m brett schakt från hörnet av fastigheten Adelgatan 13 B snett västerut mot Adelgatan 13 A för att lokalisera läckan (figur 1).

Schaktet grävdes ned till befintligt rör för vatten. Flera andra rör och ledningar påträffades, både nordsydlig och östvästlig orientering. Dessa schakt var återfyllda med sand. Omgivande kulturlager bestod till stora delar sentida återfyllnadsmassor med ett stort inslag av omrörd äldre kulturjord.

Dessvärre kunde inte läckan åtgärdas eftersom den befann sig under befintlig betongsula till en terrass eller möjligtvis under huset. Därmed drogs ledningen om via en anslutning i den östra sidan av huset på Adelgatan 13 A (figur 1 och 2).

Vid nummer 1 (se figur 1) påträffades en ledning i schaktbotten. Över ledningen hade tegel lagts. De ovanliggande 0,50 m bestod av omrörda kulturlager som tillkommit i syfte att fylla upp gården. Samma iakttagelse gjordes på andra platser i schaktet. Enligt fastighetsägaren gjordes omfattande markarbeten på 1960-talet, då flera rör lades ned och marken höjdes.

Vid nummer 2 (figur 1) framkom samma företeelse som ovan.

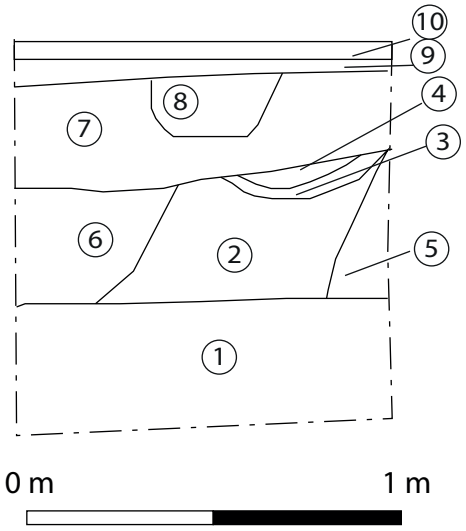
I april fortsatte arbetet med en anslutning från ovanstående schakt ut i Adelgatan. Det grävdes ytterligare 6 m till ett djup av 0,75-1,00 m, med samma bredd som ovan. Moränleran påträffades på ett djup av 0,60-0,65 m under den nuvarande markytan (sektioner, se figur 3 och 4). Ovanpå det framkom kulturlager i form av ett 0,40 m kraftigt odlingslager. Odlingsjorden bestod av brun, finkornig, halvfet, torr och kompakt lerig humus. Jorden har gödslats med hushållsavfall i vilket noterades ett inslag av djurben. Två ”odlingsfåror” kunde skönjas i västsektionen. Längre söderut kunde även en klack av odlingslagret skönjas och där framkom också två kulturlager: ett brandlager och ett utjämningslager. Någonting har brunnit på platsen som sedan tagits bort och lera har förts på för att jämna av ytan. De två senare kulturlagren låg alldeles ovanpå ovannämnda odlingslager. Det framkom inga fynd som kunde datera kulturlagren, men med tanke på att odlingslagret låg alldeles ovanpå moränlera är det det troligt att det är ett tidigmedeltida kulturlager. Odlingsjorden har troligtvis ackumulerats över tid, då växtdelar brutits ned, jord förts på och gödsel lagts ut. Brandlagret och utjämningslagret har tillkommit i senare tid, men är troligtvis också medeltida. Det förekom ingen tegel i något av de här lagren, vilket kan tyda på en datering mellan 1000-1200 tal. En annan indikation som kan peka på en sådan datering är att kulturlagren låg nära Adelgatan. Senare under medeltiden flyttades odlingsmarken in på bakgårdarna medan husen lades ut mot gatorna. Det borde det ha funnits spår efter byggnader i kulturlagren om kulturlagren var från senare tid. Dock ska tilläggas att även om husen låg utmed gatorna är det inte säkert att husraderna varit helt täckta. Med tanke på att schaktningen gjordes i en portgång mellan två hus, kan det även vara fallet under medeltiden.

Sammanfattning

Efter en fjärrvärmeläcka gjordes en akut schaktningsövervakning. Sammanlagt grävdes ca 14 meter löpschakt. Längs stora delar av schaktet påträffades sentida återfyllnad och utjämning. Längs en del av schaktet närmast Adelgatan påträffades undergrunden på 0,65 m djup. På undergrunden låg ett ca 40 cm tjockt kulturlager som bedömdes som omrört efter odling. Frånvaron av komponenter såsom tegel tolkades som en indikation på en tidigmedeltida datering.

Administrativa uppgifter

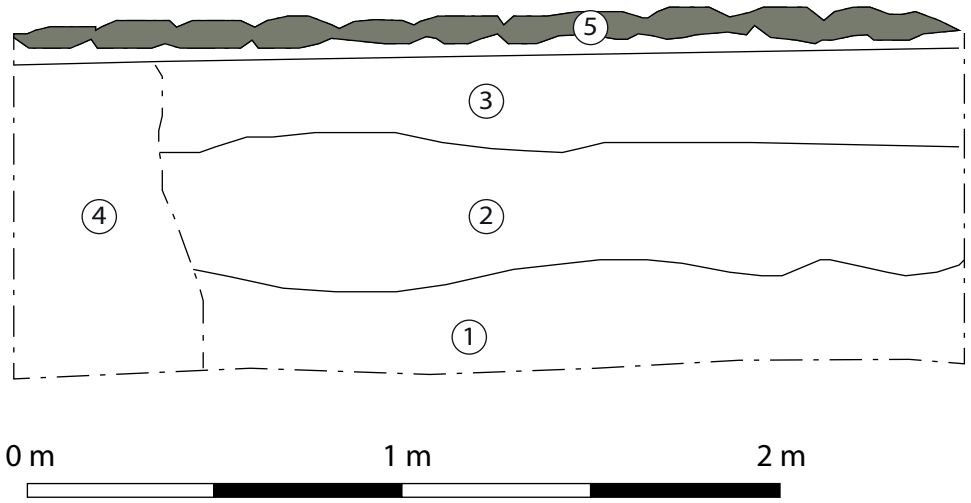
Tidsperiod: 2014-01-27 – 2014-04-02
Tidsåtgång: 5 timmar.
Fältarkeolog: Nicklas Kronroth
Yta: 16 m^2
Volym: 16 m^3
Schakt: 14 löpmeter
Ritningar: 1 ritning 1:20 och 1:100.
Tillvaratagna fynd: Nej.

Figur 3. Sektion 1.

Lagerbeskrivning

1. Morän. Gul fet lera.
2. Brunsvart humus med inslag av lera som var finkornig, fet, fuktig och kompakt. Djurben var närvarande och bränd lera och träkol var enstaka. Kulturlagret tolkas som medeltida odlingslager som ackumulerats över tid genom att växtdelar brutits ned, jordförbättringsåtgärder och gödsling med hushållsavfall.
3. Svart sot som var finkornig, fet, lucker och torr. Kulturlagret har tillkommit efter att trä brunnit på platsen, rikligt med träkol. Kulturlagret tolkas som ett trägolv som brunnit. Inga fynd framkom så det är svårdaterat, men det går inte att utesluta en medeltida datering.
4. Gul lera som var finkornig, fet, kompakt och torr. Kulturlagret tolkas som utjämningslager som tillkommit i syfte att jämna av ytan. Inga fynd framkom så det är svårdaterat, men det går inte att utesluta en medeltida datering.
5. Brun humus med inslag av sten. Omrörda kulturlager som använts i syfte att fylla upp området, eller fylla igen en nedgrävning. Sentida.
6. Sentida fyllningslager i ett ledningsschakt.
7. Omrört lager med sand, humus och lera. Stabiliseringslager för stolpe.
8. Betongfundament till stolpe.
9. Sand. Bärlager.
10. Nutida markbeläggning.

Figur 4. Sektion 2.

Lagerbeskrivning

1. Morän. Gul fet lera.
2. Brunsvart humus med inslag av lera som var finkornig, fet, fuktig och kompakt. Djurben var närvarande och bränd lera och träkol var enstaka. Kulturlagret tolkas som medeltida odlingslager som ackumulerats över tid genom att växtdelar brutits ned, jordförbättringsåtgärder och gödsling med hushållsavfall.
3. Sand. Sentida bärlager.
4. Sand och grus, sentida fyllningslager i ledningsschakt.
5. Kullersten, nuvarande

Tullgatan-Helgeandsgatan, Lund (61000-314)

Fornlämningsmiljö

Tullgatan motsvaras av en del av tomt nr 144:2 på Andréns rekonstruktion av den medeltida tomtindelningen vid 1500-talets början. Den aktuella tomten finns markerad som åkerlyckor till Hospitalsgården (det medeltidena helgeandshuset) på en karta från 1745 över Hospitalsgårdens ägor. Tullgatan tycks ligga alldeles norr om den forna Hospitalsgården, som hörde till Helgeandskyrkan. Kyrkan revs 1834 och i början på 1900-talet revs gården (Andrén 1984:91, Blomqvist 1951:171 ff). Till Hospitalsgården härde också en rudedamm, som låg nordöst om gårdsbyggnaderna. Dammens läge motsvarar ungefär hörnet Tullgatan/Helgeandsgatan, södra Helgeandsgatan och del av kvarteret Gernandtska lyckan. Enligt en rekonstruktion av den ursprungliga markytan fanns här en naturlig sänka och området var förmodligen rikt på vatten under medeltiden (Andrén 1980:28), vilket betyder att det fanns goda förutsättningar för att anlägga en fiskdamm.

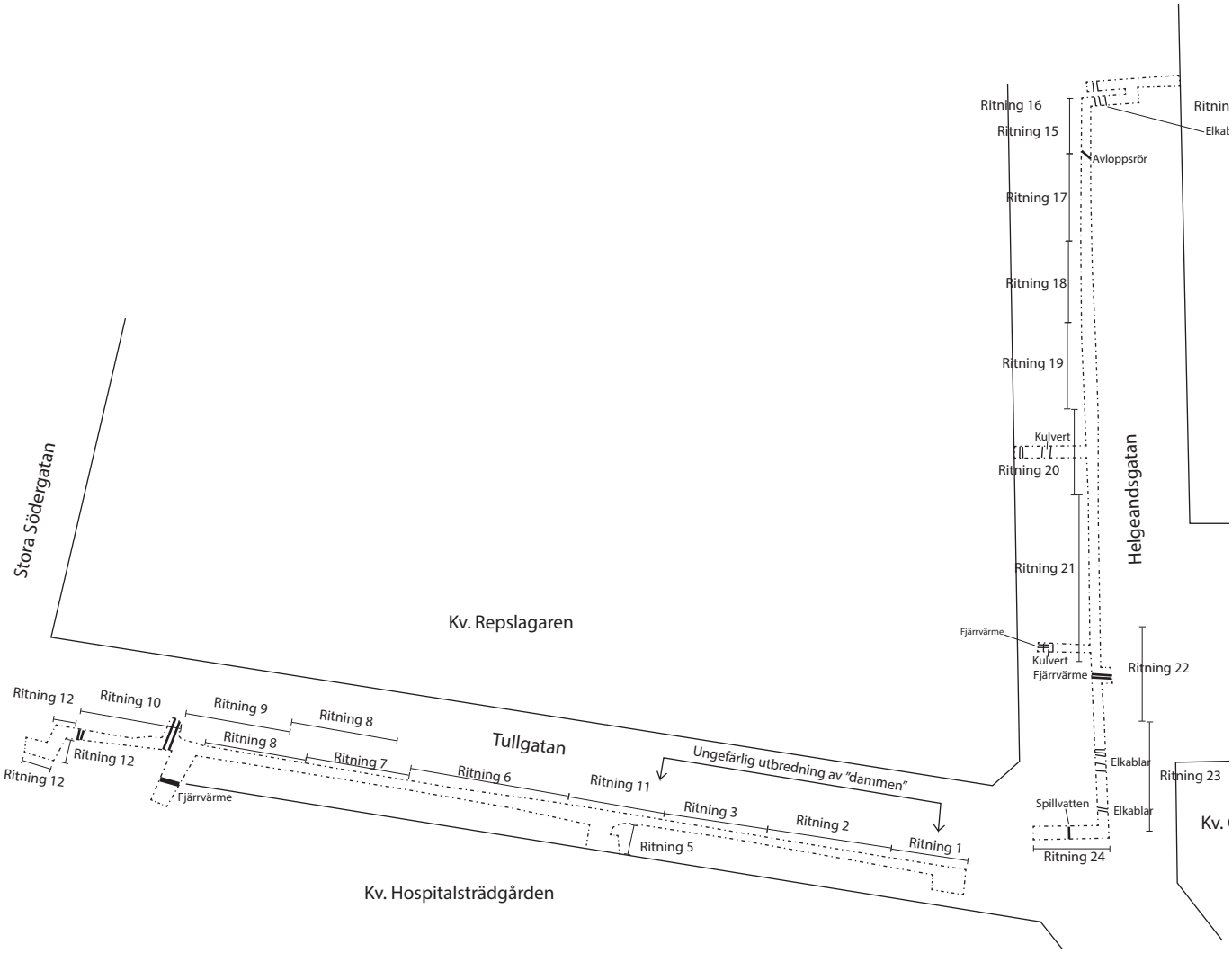
Själva Tullgatan utlades först 1929 och kvarteret Hospitalsträdgården, söder om gatan, bebyggdes på 1930-talet. I 1900-talets början fanns här koloniträdgårdar. Husen längs Tullgatans norra sida, i kvarteret Repslagaren, blev byggda på 1920-talet.

Genomförande och resultat

I samband med schaktning för fjärrvärme genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning i Tullgatan och Helgeandsgatan (figur 1). Markarbetena på Tullgatan omfattade ca 152 m^2 och 228 m^3. På Helgeandsgatan omfattade markarbetena 96 m^2 och ca 115 m^3.

I de östra delarna av Tullgatan påträffades en damm som troligen kan kopplas till hospitalets ägor under medeltiden. Dammen bestod av ett markområde i mitten med en kanal runt om, vilket även historiska kartor visar. Här dokumenterades en äldre markhorisont samt odlingsjordar (Ritning 1-4). Centralt i schaktet påträffades bebyggelselämningar i form av hårdgjorda ytor med flera stenläggningar (Ritning 4, 6). Stolphål indikerar att det funnits minst en byggnad på platsen. Längre västerut påträffades ett område med stora mängder bränd lera och träkol (Ritning 9), vilket kan tyda på att här fanns en ugn och ännu längre västerut påträffades ett brandlager (Ritning 10).

I Helgeandsgatan, i norra delen av schaktet, påträffades indikationer på metallhanteck på platsen och en förmodad gårdsplan. Metallhantverket kan troligen dateras till historisk tid då den påträffades på ett djup av cirka 0,60 m. I södra delen av schaktet påträffades den västra begränsningen av hospitalets östra damm, av fyllningsmassorna att döma fylldes dammen igen under 1800-talet.

Figur 1. Tullgatan och Helgeandsgatan. Schakten med hänvisningar till ritningar.

Sammanfattning

I samband med grävningar för fjärrvärme i Tullgatan och Helgeandsgatan i Lund genomförde Kulturen i Lund en arkeologisk schaktningsövervakning. I östra delen av Tullgatan påträffades en medeltida dammanläggning. Därutöver påträffades flera äldre stenläggningar samt en ugn och kulturlager med tydliga inslag av bränt material. I Helgeandsgatan påträffades indikationer på metallhantverk.

Administrativa uppgifter

Tidsperiod: 2014-03-11 – 2014-04-24
Fältarbetstid: 64 timmar
Fältarkeolog: Aja Guldåker, Johan Wallin, Nicklas Kronroth
Yta: 248 m^2
Volym: 343 m^3
Schakt: 203 m
Ritningar: 1 ritning 1:100, 26 ritningar 1:20
Tillvaratagna fynd: KM 94099:1–30

Fyndförteckning KM 94099:1–30

Fynd-nr	Kontext	Material	Sakord	Formtyp	Undertyp	Del	Antal	Vikt, g
1	Sektion I, Lager 1	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Trebensgryta	fot	1	44
2	Sektion I, Lager 1	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Fat	mynning	1	11
3	Sektion I, Lager 1	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	2	23
4	Sektion I, Lager 3	Övrigt	Glas	Flaska		Botten	3	55
5	Sektion I, Lager 3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	mynning	1	13
6	Sektion I, Lager 3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Fat	buk	1	11
7	Sektion I, Lager 3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	11
8	Sektion I, Lager 3	Porslin	Kopp			Botten-Buk	1	11
9	Sektion I, Lager 49	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	5
10	Sektion I, Lager 9	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	9
11	Sektion I, Lager 9	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	8
12	Sektion I, Lager 9	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	lyft- upp-hängnings-anordning	1	11
13	Sektion I, Lager 9	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	12
14	Sektion I, Lager 10	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	lyft- upp-hängnings-anordning	1	50
15	Sektion I, Lager 10	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	3	33
16	Sektion I, Lager 3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	mynning	2	32

Fynd-nr	Kontext	Material	Sakord	Formtyp	Undertyp	Del	Antal	Vikt, g
17	Sektion I, Lager	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	lyft- upphängnings-anordning	1	50
18	Sektion I, Lager 3	Porslin				Mynning	1	1
19	Sektion I, Lager 3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk - botten	2	19
20	Sektion I, Lager 3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Fat	mynning - buk	1	21
21	Sektion i, Lager 3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	14
22	Sektion I, Lager 3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	5
23	Sektion I, Lager 3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	mynning	1	2
24	Sektion I, Lager 3	Keramik	Kärl	Stengods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	1
25	Sektion I, Lager 3	Glas	fönsterglas				1	5
26	Sektion I, Lager 19	Slagg	Järnhaltig				2	66
27	Sektion I, Lager 25	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	14
28	Sektion I, Lager 41	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Fat	mynning	1	52
29	Lager 100	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	46
30	Lager 110	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	buk	1	2

Kyrkogatan, Lund (61000-321)

Fornlämningsmiljö

Kyrkogatan är belägen väster om domkyrkan och löper i nordsydlig riktning. I söder ansluter den till Stora Södergatan och i norr till Bredgatan. Det skånska kriget 1675-1679 innebar stora påfrestningar och år 1678 stacks ett stort antal gårdar i Lund i brand (Wahlöö & Larsson 1996 s. 5). Det gav en möjlighet att försöka få igenom en reglering av stadens gatunät. På en osignerad karta, som förvaras på Krigsarkivet i Stockholm, återges tankarna om att förbättra kommunikationen på ett par punkter i östvästlig riktning, i norr, på mitten och i söder. Även i nordsydlig riktning skulle kommunikationen underlättas genom ett genombrott vid domkyrkan, den nuvarande Kyrkogatan. Det sistnämnda var den enda förändringen som genomfördes i förslaget, dock först år 1702 (Ibidem s. 225).

Före Kyrkogatans utläggning fanns väster om domkyrkan ett större tegelhus som fram till slutet av 1300-talet tycks ha varit del i kungsgårdskomplexet i Lund. Delar av denna byggnad har påträffats i samband med flera arkeologiska undersökningar. Ett annat stenhus har funnits i nuvarande korsningen Kyrkogatan-Klostergatan. Norr om kungsgårdsbyggnaden i korsningen Lilla Gråbrödersgatan-Kyrkogatan låg S:t Nikolai kyrka och kyrkogård, varefter rester påträffats vid flera tillfällen.

Ragnar Blomqvist har föreslagit att det funnits en äldre genomfartsled på samma sträcka som Kyrkogatan nu är belägen (Blomqvist 1951 s. 38). Det går emellertid med säkerhet att säga att denna i sådana fall måste vara äldre än de lämningar som påträffats i gatans sträckning bl a ett stenhus beläget väster om domkyrkan och S:t Nicolaus kyrka och kyrkogård.

Genomförande och resultat

I samband med schaktning för byte av fjärrvärmerör genomfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Markingreppet omfattade ett schakt i gatan från Lundagårds sydvästra område intill trottoaren och längs med trottoaren ända ner till Stortorget i Lund. Sträckan omfattade sammanlagt omkring 170 meter. I samband med att de äldre fjärrvärmerören nedlades på 1950- och 60-talet, placerades en betongkulvert ovanpå. Ett område öster om betongkulverten påverkades och detta frischakt påträffades kontinuerligt längs hela sträckan under markingreppet år 2014. Då betongkulverten behövde sågas upp med en specialsåg behövdes frischaktet utökas ytterligare cirka 1,00 m från kulverten varpå intakta medeltida kulturlager berördes längs med hela sträckan på schaktets östra sida.

Längst upp i den norra delen av schaktet framkom en mur som kan höra från en av de byggnader som fanns söder om Lilla Torg innan Kyrkogatans utläggning över tidigare tomtmark. Endast ett hörn av muren framkom. Muren kan ha skadats i tidigare markingrepp.

Figur 1. Översikt över Kyrkogatan och domkyrkoområdet. År 2013 års schakt i Kyrkogatan markerad med röd streckad linje. Skala 1:800.

Väster om domkyrkan påträffades på flera ställen murverk efter byggnader. Några av stenarna utgjorde hinder för betongsågen och efter dokumentation samlades stenarna in och transporterades till Kulturen för magasinering. En sten har troligen ingått i ett valv och ytterligare en sten utgjordes av en icke färdigställd kvadersten.

I samma område, väster om domkyrkan, påträffades sju gravar på cirka 1,70 m djup. Flertalet av gravarna var träkistbegravningar. Vidare dokumenterades i sektion flera möjliga träkistor, men utan möjlighet att konstatera skelett. Skicket på gravarna varierade. Några visade tydlig påverkan av tidigare schaktningar och uppvisade tecken på uttorkning. Skelettens skick var delvis nedbrutna, men då schaktdjupet medgav att de kunde få kvarligga på plats efter att geotextil och kulturjord lades över dem.

Mitt i nuvarande Kyrkogatan påträffades murar med något sned öst-västlig orientering, vilka troligen ska identifieras med den äldsta kända skolbyggnaden knuten till domkyrkan. Intill denna byggnad påträffades inga gravar, vilket kan ge en indikation om kyrkogårdens utsträckning mot söder.

I nivå med nuvarande Domkyrkoforum framkom en grundmur av gråsten som troligen utgör den västra gaveln på en byggnad med en väst-östlig orientering. Denna mur kan möjligen tillhöra samma byggnad som den mur som framkom vid en grävning år 1913. Om murarna ingått i samma byggnad skulle denna bli cirka 21,00 m lång och 10,00 m bred, alltså en byggnad av samma storlek som Liberiet. Två meter söder om grundmuren påträffades ytterligare en mur av gråsten vilken skulle kunna vara en mur som avgränsade fastigheten i norr mot söder.

Cirka 3,00 m längre söderut framkom ytterligare grundstenar, i form av större stenar varvade med flera mindre stenar. Möjligen kan de vara rester efter bodbebyggelse på platsen.

Längre söderut, närmare Stortorget, påträffades en vertikalt stående ekstolpe stående på en sten. Ett lager med mycket sten fanns norr om stolpen. Troligen utgör stolpen och stenen en del av den medeltida broläggningen där invånarna skulle kunna gå torrskodda på trätrallor. Ett annat parti av broläggningen dokumenterades längst i söder på den västra schaktväggen där inte den äldre fjärrvärmekulverten dolde den västra sektionsväggen. Där var broläggningen av en mer enkel variant som troligen hade bestått i två längsgående reglar med träplankor vilandes ovanpå. Endast fin (sätt-)sand återstod men formen var tydlig. I sydöst framkom också resterna efter en igenlagd brunn med stenskoning.

Sammanfattning

I samband med byte av fjärrvärmerör i Kyrkogatan väster om domkyrkan genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning. Schaktets längd omfattade omkring 170 meter. Det grävdes ned till ett djup av omkring 1,7 meter och var något mer än 2 meter brett, men på vissa ställen 3 meter eller mer. Det ska dock noteras att

västra delen av schaktet var utschaktat i samband med konstruktionen av den befintliga fjärrvärmekulverten. Längs med denna sträcka påträffades grundlämningar efter minst två medeltida stenhus. Väster om domkyrkan påträffades 7 träkistgravar. Samtliga dokumenterades men kunde ligga kvar under de nya rören. Strax norr om Stortorget påträffades en stående ekstolpe som tolkades som en del i en broläggningskonstruktion.

Administrativa uppgifter

Tidsperiod: 2014-08-04 — 2014-09-29
Fältarbetstid: 89 timmar
Fältarkeolog: Aja Guldåker
Yta: 160 m^2
Volym: 272 m^3
Schakt: 170 löpmeter
Ritningar: 2 st planritningar 1:100, 26 st sektions- och planritningar 1:20, 2 st detaljritningar 1:20
Tillvaratagna fynd: KM 94346: 1–19

Fyndförteckning

KM 94346:1–19

Fynd, nr	Kontext	Material	Sakord	Storlek	Kommentar	Antal	Vikt (g)
1	Ritning 12, kontext 8	Sandsten	Kvadersten	28×28 cm	Nästan färdighuggen	1	—
2	Ibid	Sandsten?	Valvsten?	55×50×34 cm		1	—
3	Ritning 13 kontext 8	Sandsten	Kvadersten	22×29×55 cm	Huggspår	1	—
4	Ibid	Sandsten		53x25×22 cm	Huggspår	1	—
5	Ritning 4 kontext 6	Sandsten	Kvadersten	40×30×20 cm		1	—
6	Ritning 7, tegelmur	CU-leg			Metallklump	1	3
7	Ritning 8, ovanpå mur med omrörda k-lager	Keramik	Kritpipa			1	1
8	Ritning 8, omrört k-lager över mur	Keramik	Fat/skål		Yngre rödgods	1	156
9	Ritning 9, L3	Glas	Fönsterglas			1	5
10	Ritning 9, grav 4	Keramik	Kärl		Yngre rödgods	1	5
11	Ritning 11, L6	Keramik	Kärl		Yngre rödgods	2	9
12	Ritning 15, L1	Keramik	Kärl		Yngre rödgods	1	5
13	Ritning 17, L2	Keramik	Kärl		Yngre rödgods	1	2
14	Ritning 18, LB	Glas	Fönsterglas			1	1
15	Ritning 18, LB	Keramik	Kärl		Äldre rödgods	1	56
16	Ritning 20, lager 1	Ben			Hundhuvud, överkäke	1	163
17	Ritning 20, lager 1	Ben			Hundhuvud, överkäke, underkäke	2	288
18	Ritning 23, L4	Keramik	Krus		Stengods	1	19
19	Ritning 27	Keramik	Kanna		Äldre rödgods	1	7

Östra Mårtensgatan, Lund (61000-324)

Fornlämningsmiljö

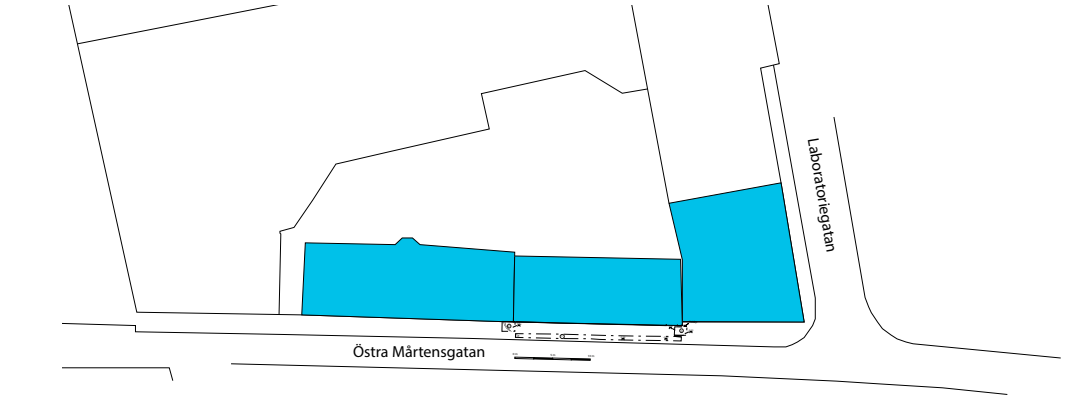
Flera arkeologiska belägg talar för att Östra Mårtensgatan härrör från tidig medeltid. År 1997 gjordes en förundersökning där delar av en förmodad träbroläggning daterades till 1026 +/- 4 år (Johansson Hervén 2001, bilaga II). Träbroläggningen har sannolikt utgjort delar av en ”trottoar”. Sannolikt har vägen funnits redan före träbroläggningen i form av en försänkning (hålväg) i moränen. Redan tidigt har denna fått en beläggning av flinta, vilket konstaterats i dess östra del (2004). Stenbroläggning har också konstaterats vid flera schaktningsövervakningar i gatan (1961, 1975, 1985, 1996). Över den äldsta stenbroläggningen har i flera omgångar risbäddar lagts ut. I dessa äldsta kulturlager, där kvistar blandats med gödsel, halm och jord, finns inget tegelkross, vilket indikerar att de tillkommit under 1000–1100-talet innan tegel blev vanligt förekommande. Det finns därmed flera arkeologiska belägg som pekar mot att Östra Mårtensgatan är en av de äldsta vägarna i Lund och som kan ha sitt ursprung i järnålderslandskapets vägnät.

Östra Mårtensgatan ledde under medeltiden fram till den östra porten i den befästning som omgärdade staden. Befästningen var försedd med passager genom fyra porttorn som var förlagda i de fyra väderstrecken. Stadsportarna omnämns första gången år 1182 i Saxo Grammaticus (Andrén 1980, s 20).

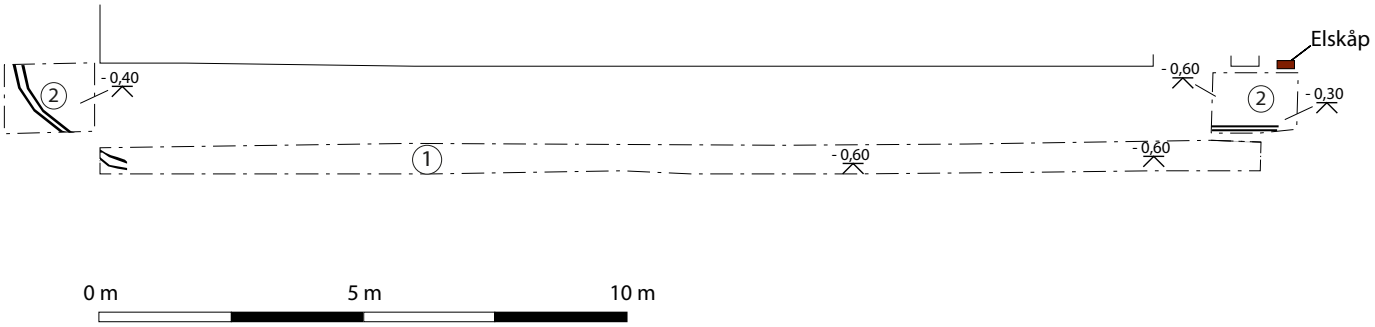
Den östra porten kallades även Burled eller S:t Mårtens port. År 1429 omtalas ”Burled”, vid Mårtensgatan och år 1586 nämns porten, som en ännu synlig ruin (Andrén 1980, s 21). Porten är emellertid markerad på en karta, som är odaterad, men som sannolikt kan föras till året 1669. Därefter är den inte markerad på de historiska kartorna, men omnämns som exempelvis östra tullbommen i början av 1700- talet. I korsningen Dalbyvägen och Östra Vallgatan berörs ett område där den östra porten in till Lund har varit belägen. Delar av en mur framkom vid schaktningsarbeten i Östra Vallgatan år 1961. Även vid schaktningsarbeten för fjärrvärme år 1982 påträffades en stenmur som kan ha utgjort grunden till porttornet. År 2006 framkom åter resterna av en mur som kan ha tillhört det östra porttornet (Gardelin 2007). (Avsnittet ovan är utdrag ur Gardelin 2008).

Genomförande och resultat

Med anledning av byte av ett elskåp samt nyläggning av elledningar utfördes en arkeologisk besiktning. Tre schakt grävdes: två schakt i trottoaren och ett i gatan. I väster grävdes ett 2,50 långt, 1,00 m brett och 0,40 m djupt schakt i trottoaren utanför kv. Brunius 9. För elskåpet grävdes 1,90 m långt, 1,00 m brett och 0,30-0,60 m djupt vid befintligt elskåp mellan kv. Brunius 8 och 7 (figur 2, lager 2). Mellan schakten grävdes ett 22,00 m långt schakt i Östra Mårtensgatan (figur 2, lager 1). Det uppgrävda materialet bestod enbart av sentida bärlager som grus och makadam. Inga kulturlager påträffades.

Figur 1. Planöversikt som visar schaktets läge på Östra Mårtensgatan.

Figur 2 (ovan). Detaljplan över schaktet på Östra Mårtensgatan.

Sammanfattning

I samband med markarbeten för nya elledningar i Östra Mårtensgatan genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning. Schaktdjupet var 0,6 m på den djupaste punkten. Inga äldre kulturlager påträffades.

Administrativa uppgifter

Tidsperiod: 2014-05-06
Fältarbetstid: 1 timmar
Fältarkeolog: Niklas Kronroth
Yta: 15 m^2
Volym: 7 m^3
Schakt (löpmeter): 25 m
Ritningar: Planritning 1:100, Planritning 1:672.
Tillvaratagna fynd: Inga fynd tillvaratagna.

Bredgatan, Lund (61000-325)

Fornlämningsmiljö

Bredgatan torde tillhöra en av äldsta gatorna i Lund. Redan 1288 omnämns gatan *lata platea* i ett brev. Enligt Anders Andrén kan sträckningen av Bredgatan söder om Norreport vara av senare datum, ett resultat av en omreglering. Enligt Andrén finns det indikationer som tyder på att gatan i tidig medeltid haft en västligare sträckning och anslutit till nuvarande Winstrupsgatan (Andrén 1980 s. 52). Bredgatan norr om Norreport är i det närmaste okänd ur en arkeologisk synvinkel.

Genomförande och resultat

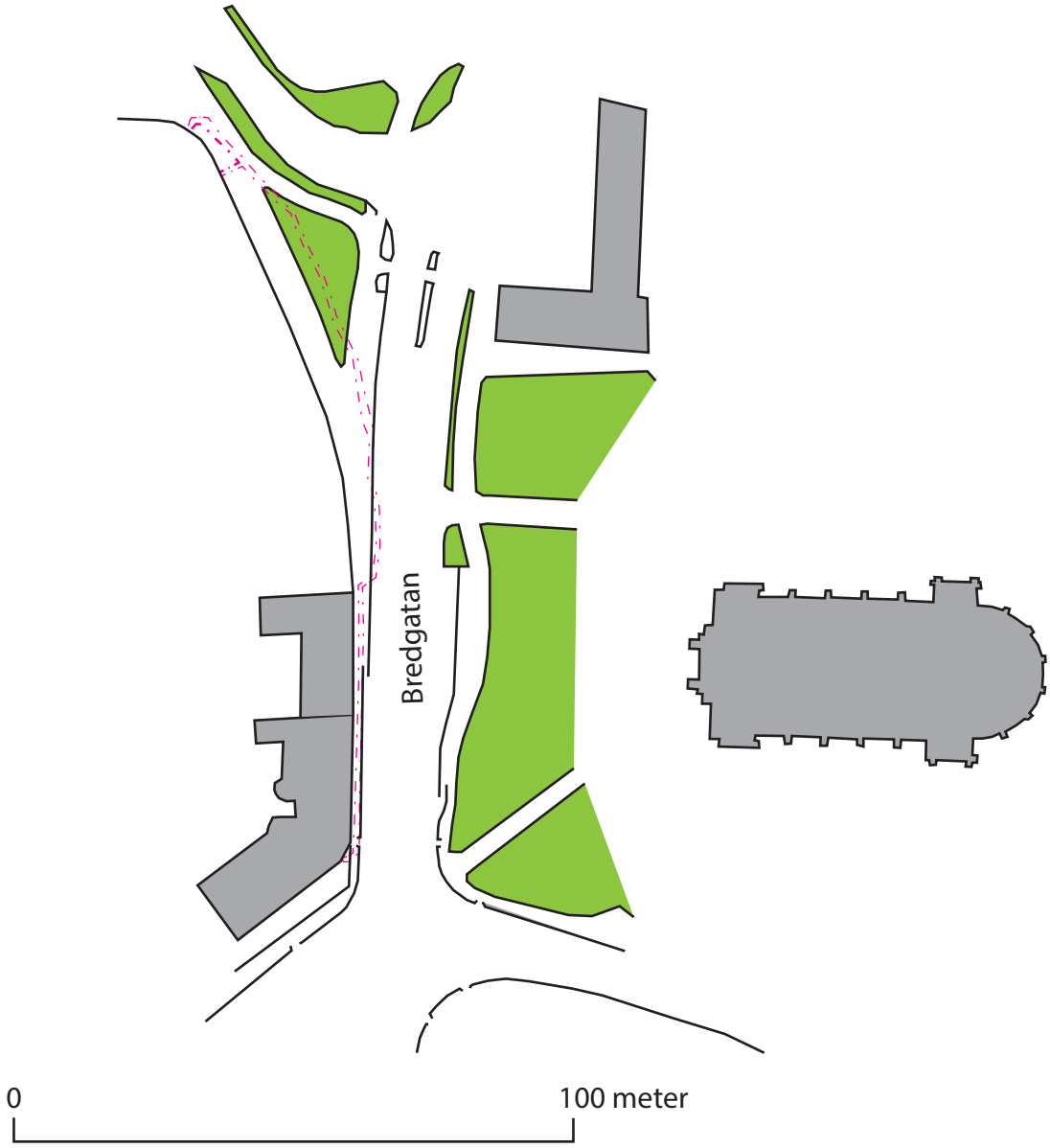
I samband med dragning av ny elkabel längs med delar av Bredgatan i Lund strax norr om gamla Norreport genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning. Ett 0,70 m brett och 125,00 m långt schakt grävdes längs med Bredgatans västra sida och kv. Kråkelyckans östra sida, till ett djup av huvudsakligen 0,50 m (figur 1). Längs med hela sträckan dokumenterades påförda lager av grus och småsten. Inga medeltida kulturlager kom att beröras.

Sammanfattning

I samband med markarbeten för nya elledningar längs västra delen av Bredgatan utförde Kulturen en arkeologisk schaktningsövervakning. Schaktdjupet var 0,5 m. Inga medeltida kulturlager berördes.

Administrativa uppgifter

Tidsperiod: 2014-05-19 – 2014-06-30
Fältarbetstid: 10 timmar
Fältarkeolog: Aja Guldåker
Yta: 88 m^2
Volym: 44 m^3
Schakt (löpmeter): 125 m
Ritningar: 2 planritningar 1:100
Tillvaratagna fynd: Inga fynd tillvaratagna

Figur 1. Planöversikt som visar schaktets läge på Bredgatabs västra sida.

Adelgatan 7A, Lund (61000-330)

Fornlämningsmiljö

Adelgatan är beläget i den nordöstra delen av det medeltida stadsområdet, omgärdat av flera kvarter, bland annat Städet, Kulturen, Föreningen och Tegnér (figur 1). Kv Städet hängde tidigare samman med det som idag kallas för kv Studenten, men kom att skiljas åt då östra delarna av Lilla Tomegatan lades ut på 1600-talet (Bevaringskommittén 1983 s 162). Adelgatan går i nordost samman med Stora Tomegatan, ungefär i mitten ansluter Lilla Tomegatan och i söder möts Adelgatan, Sankt Annegatan och Tegnérsplatsen, alla helt eller delvis härrörande från medeltiden (figur 1). I samband med schaktningar 2013 och 2015 stod det klart att att dagens Adelgata har en större bredd än medeltidens gata. (Avsnittet ovan är utdrag ur Guldåker 2015).

Genomförande och resultat

Med anledning av att fjärrvärme skulle kopplas mellan två fastigheter på Adelgatan 7A utfördes en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning.

Två schakt grävdes: ett på Adelgatan 7 A och ett på Adelgatan 5 (figur 2a–b, 6). Schakt 1 (figur 2a–b) grävdes över gårdsplanen, från sydväst till öster. I södra sektionen (figur 3) framkom tidigmedeltida odlingslager, som också kunde ses i plan, på ett djup från 0,80-1,20 m djup. Det äldsta odlingslagret låg ovanpå moränleran, som på platsen mättes till 1,20 m djupt, mätt från nuvarande marknivån. Odlingslagren tolkas som hushållsnära odlingsjord som gödslats med hushållsavfall, då det innehölll hushållsavfall som träkol och djurben. Ovanpå odlingslagren vilade grundstenar samt en tegelmur. Grundstenarna var väl tilltagna och det tolkas som att ett gårdshus legat på platsen. Ovanpå grundstenarna påträffades kalkbruk som var torrt och grovkornigt och tolkas ha tillkommit under den senare delen av medeltiden eller efterreformatorisk tid. Teglet hade följande mått: 25 cm långa och 7 cm breda. Storleken indikerar att teglet inte var tidigmedeltida eller högmedeltida, utan tillverkat och lagt i senare tid. Däremot var teglet inte heller av modern ”karaktär”. Däröver hade ett kraftigt matjordslager påförts, troligtvis i senare tid. Matjordslagret är fortfarande i bruk. Schaktet fortlöpte mot öster, men schaktades enbart till 0,60 m.

Schakt 1 fortsatte dels österut mot gatuhuset och dels norrut, längs gatuhuset för att avslutas vid mitten av gatuhuset. I delarna intill gatuhuset grävdes endast till 0,40–0,50 m djup varpå inga medeltida kulturlager framkom. Däremot kunde en del av en tegelmur med gult tegel dokumenteras. Tegelmuren hör troligtvis ihop med befintlig byggnad, som uppfördes 1823. Muren gick in under oschaktade massor mot gatuhuset i västöstlig riktning. Längre västerut, kunde ett lergolv dokumenteras i sektion (figur 5). Lergolvet var värmepåverkat i den ena sidan, i den norra sidan påträffades brandgul bränd lera. Det tolkas som att en köksplats varit belägen på platsen då det bara var ena sidan som värmepåverkats. Om det legat ett hus, där

lergolvet var beläget, som brunnit hade troligtvis hela ytan varit påverkad av elden. Dessutom var det sparsamt med träkol i lagret, vilket troligen inte varit fallet om ett hus brunnit på platsen. Lergolvet framkom på ett djup av 0,60 m och skulle kunna vara del av en byggnad som utgjort en föregångare till det befintliga gatuhuset på platsen. Under lergolvet låg ett medeltida odlingslager. Det skulle kunna datera, om än relativt, lergolvet till senmedeltid-efterreformatorisk tid. Ovanpå lergolvet framkom sentida matjordslager, sättsand och gatusten som gårdsplan.

Schakt 2 grävdes på Adelgatan 5 invid tomtgränsen mot Adelgatan 7A (figur 6). Ett ca 3,00 m långt schakt grävdes centralt norr på tomten. Det grävdes ned till befintliga fjärrvärmerör för påkoppling och därmed bestod massorna av grus och sand från återfyllningen efter fjärrvärmenedläggningen. I västsektionen dock kunde flera medeltida kulturlager dokumenteras (figur 7). I schaktbottnen av det 0,75 m djupa schaktet, kunde två medeltida odlingslager dokumenteras. Odlingslagren saknade tegel men var rika på hushållsavfall som djurben och träkol.

Sammanfattning

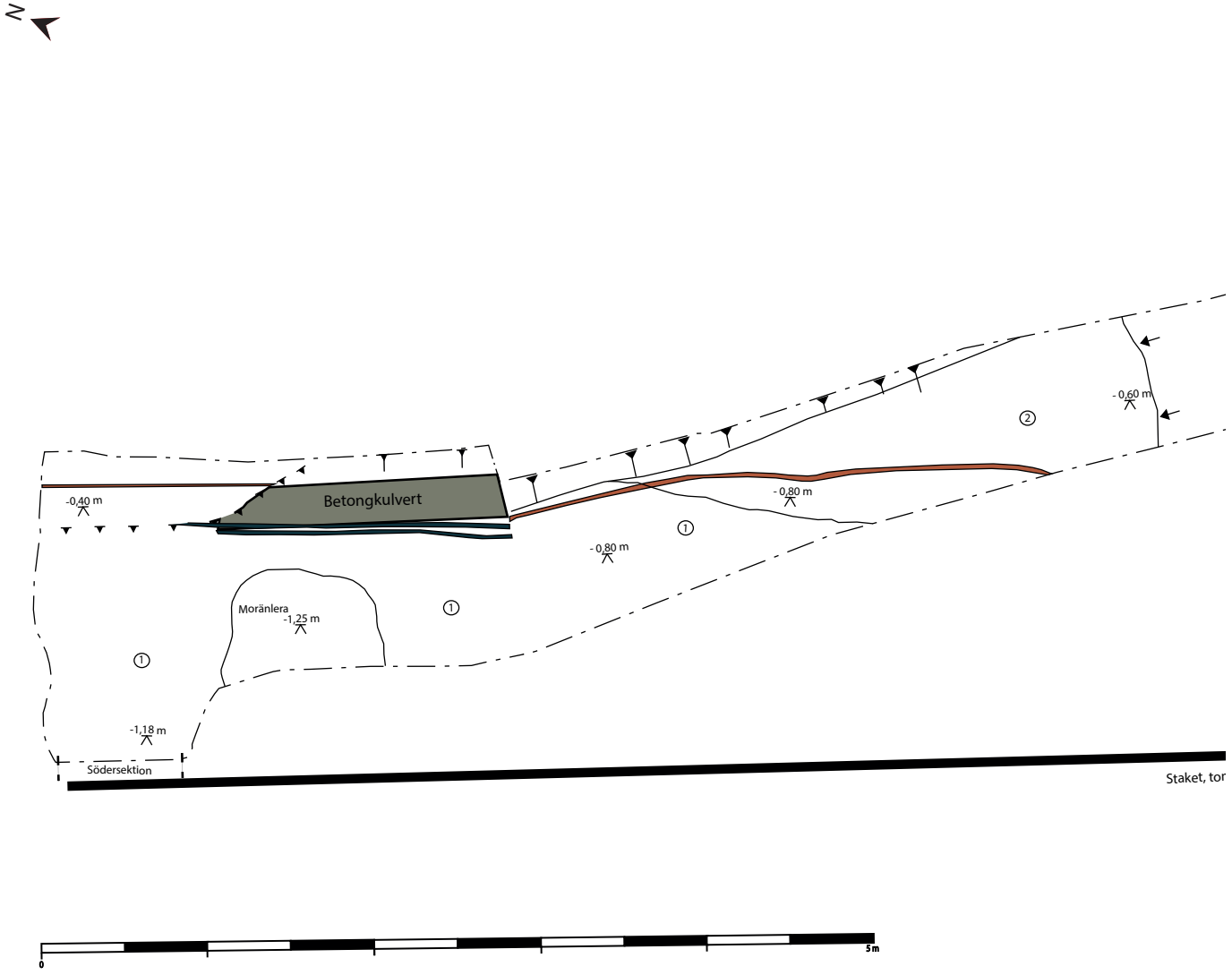
Med anledning av att fjärrvärme skulle kopplas mellan två fastigheter på Adelgatan 7A utfördes en arkeologisk schaktningsövervakning. Ett schakt grävdes på Adelgatan 7A och ett på Adelgatan 5. Det första schaktet grävdes över gårdsplanen, och där framkom medeltida odlingslager på ett djup från 0,80–1,20 m, belägna på moränleran. Odlingslagren tolkas ha använts för hushållsnära odling. Däröver fanns stora grundstenar som tolkas ha tillhört ett medeltida gårdshus samt en tegelmur. Över dessa hade ett kraftigt matjordslager påförts. Schaktet fortsatte mot öster, och avslutades centralt vid gathuset. Längre västerut dokumenterades ett lergolv, med en värmepåverkad del, som tolkades vara ett kök, troligen en del av föregångaren till det befintliga gathuset på platsen. Under lergolvet låg ett medeltida odlingslager. Det andra schaktet grävdes på Adelgatan 5, ett 3,00 m långt schakt grävdes ned till befintliga fjärrvärmerör. De uppgrävda massorna bestod endast av grus och sand. I den västra sektionen kunde dock flera medeltida kulturlager dokumenteras. I schaktbottnen dokumenterades två medeltida odlingslager, som hade gödslats med hushållsavfall.

Adminstrativa uppgifter

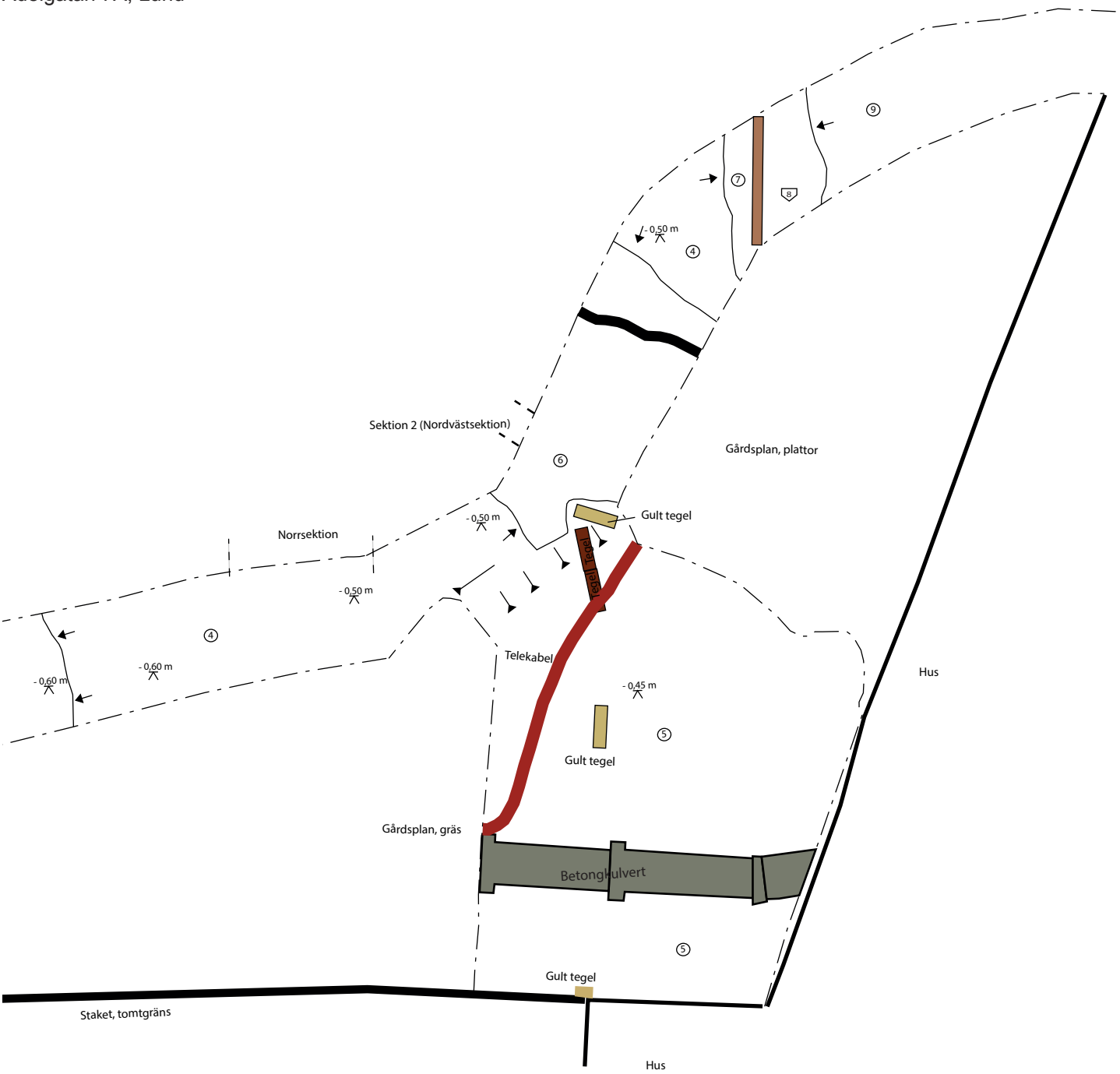
Tidsperiod: 2014-06-03 – 2014-07-04
Fältarbetstid: 11 timmar
Fältarkeolog: Nicklas Kronroth
Yta: 26 m^2
Volym: 15 m^3
Schakt (löpmeter): 22 m
Ritningar: 1 st plan- och sektionsritning 1:20 och 1:375, 4 st plan- och sektionsritningar 1:20
Tillvaratagna fynd: —

Figur 1. Översiktsplan över fastigheterna Adelgatan 5 och 6 med schakt.

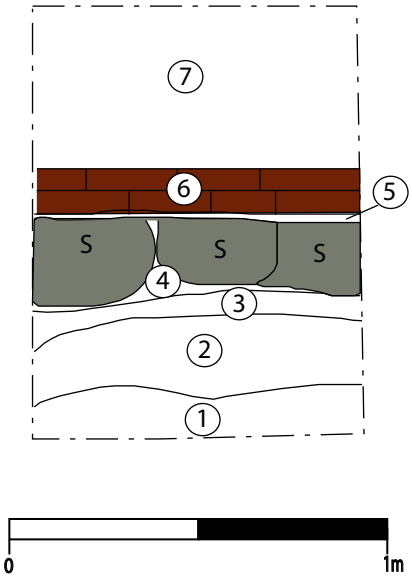
Figur 2a. Plan över nordvästra delen av schakt 1.

Figur 2b. Plan över sydöstra delen av schakt 1.

Lagerbeskrivningar (Schakt 1)

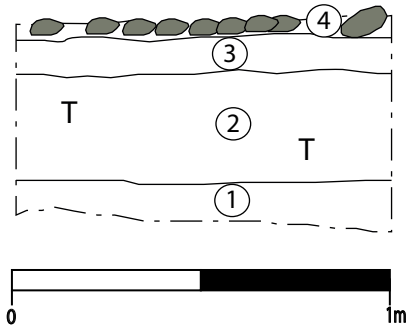
1. Gråbrun lerig humus som var finkornig, torr, halvfet och kompakt. Träkol, djurben var närvarande och det var rikligt med spår efter nedbrutna växtdelar och rötter. Kalkprickar och horn från ko påträffades på enstaka ställen. Kulturlagret tolkas som odlingslager som gödslats med hushållsavfall. Då kulturlagret låg ovanpå moränleran och att det inte förekom tegel i lagret, tolkas det som medeltida.
2. Brungrå lerig humus med inblandning av sand och grus. Grovkornigt, torrt, magert och kompakt. Tegelkross och kalkbruk var närvarande. Enstaka taktegelpannor påträffades också. Det tolkas som fyllningslager i en nedgrävning för VA, sentida.
3. Nedgrävning för VA, sentida.
4. Brungrå lerig humus som var finkornig, fet, torr och kompakt. Det var rikligt med träkol medan djurben, bränd lera och djurben var närvarande. Kulturlagret tolkas som medeltida odlingslager på grund av stratigrafiska position och avsaknaden av tegel.
5. Brun humus med inslag av lera som var finkornig, torr, mager och kompakt. Det var rikligt med tegelkross, tegelbrockor var enstaka. Omrörd jord som utgör en utjämning över ytan. Jorden ligger över VA rören samt kulvert och därmed sentida.
6. Svartgrå humös lera som var finkornig, fet, fuktig och kompakt. Enstaka lerklumpar påträffades i koncentrationer i den norra delen. Enstaka sotfläckar framkom medan träkol var mer närvarande. Kulturlagret tolkas som odlingslager som gödslats med hushållsavfall. Kulturlagret är medeltida.
7. Gul sand. Fyllningslager i kabelschakt (8).
9. Brungrå lerig humus som var grovkornig, torr, mager och kompakt. Det innehöll rikligt med tegel och var omrört. Sentida utjämningslager efter byggnationen av befintligt hus.

Figur 3. Schakt 1. Sektion mot söder.

Lagerbeskrivningar (schakt 1)

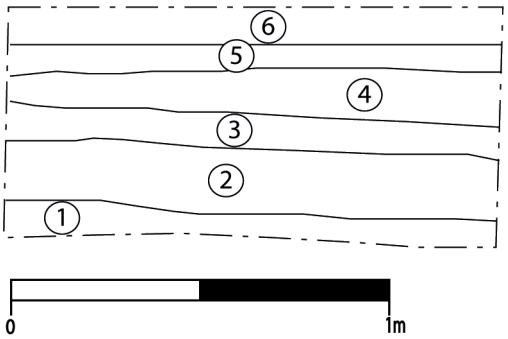
1. Gråbrun lerig humus som var finkornig, torr, halvfet och kompakt. Träkol, djurben var närvarande och det var rikligt med spår efter nedbrutna växtdelar och rötter. Kalkprickar och horn från ko påträffades på enstaka ställen. Kulturlagret tolkas som odlingslager som gödslats med hushållsavfall. Då kulturlagret låg ovanpå moränleran och att det inte förekom tegel i lagret, tolkas det som medeltida.
2. Gråbrun lerig humus som var finkornig, torr, halvfet och kompakt. Träkol och djurben var närvarande, horn var enstaka såväl som bränd lera. Kulturlagret påminner om 1, men var ljusare till färgen. På grund av stratigrafisk position och avsaknaden av tegel tolkas kulturlagret som odlingslager. Det har troligtvis gödslats med hushållsavfall.
3. Gråbrun lerig humus som påminner om 2. Dock var det mer komponenter i form av bränd leraträkol och djurben. Kulturlagret var finkornigt, torrt, magert och kompakt. Det tolkas som medeltida odlingslager.
4. Grundstenar. Tre grundstenar påträffades som kan vara lagda som grundmur till ett hus som tidigare legat på platsen. Alternativt är grundstenen lagda för en mur mellan tomterna då de låg i tomtgränsen. Grundstenen var dock väl tilltagna för den senare tolkningen och torde höra till ett gårdshus. Grundstenarna var fogade med lera, 1 skift framkom.
5. Beige grusigt kalkbruk som var grovkornigt, torrt, magert och kompakt. Mellan grundstenen och tegelstenen hade kalkbruk lagts i syfte att foga samman grundsten och teglet.
6. Tegelmur i gult tegel. Teglet låg i 2 skift och bestod av rött tegel. Längd 0,25 m, bredd 0,07 m. Teglet är något smalare än det som generellt tolkas som medeltida tegel utan var lite slimmare och tolkas därmed som efterreformatoriskt.
7. Brun humus. Matjord som förts på i senare tid.

Figur 4. Schakt 1. Sektion mot norr.

Lagerbeskrivningar

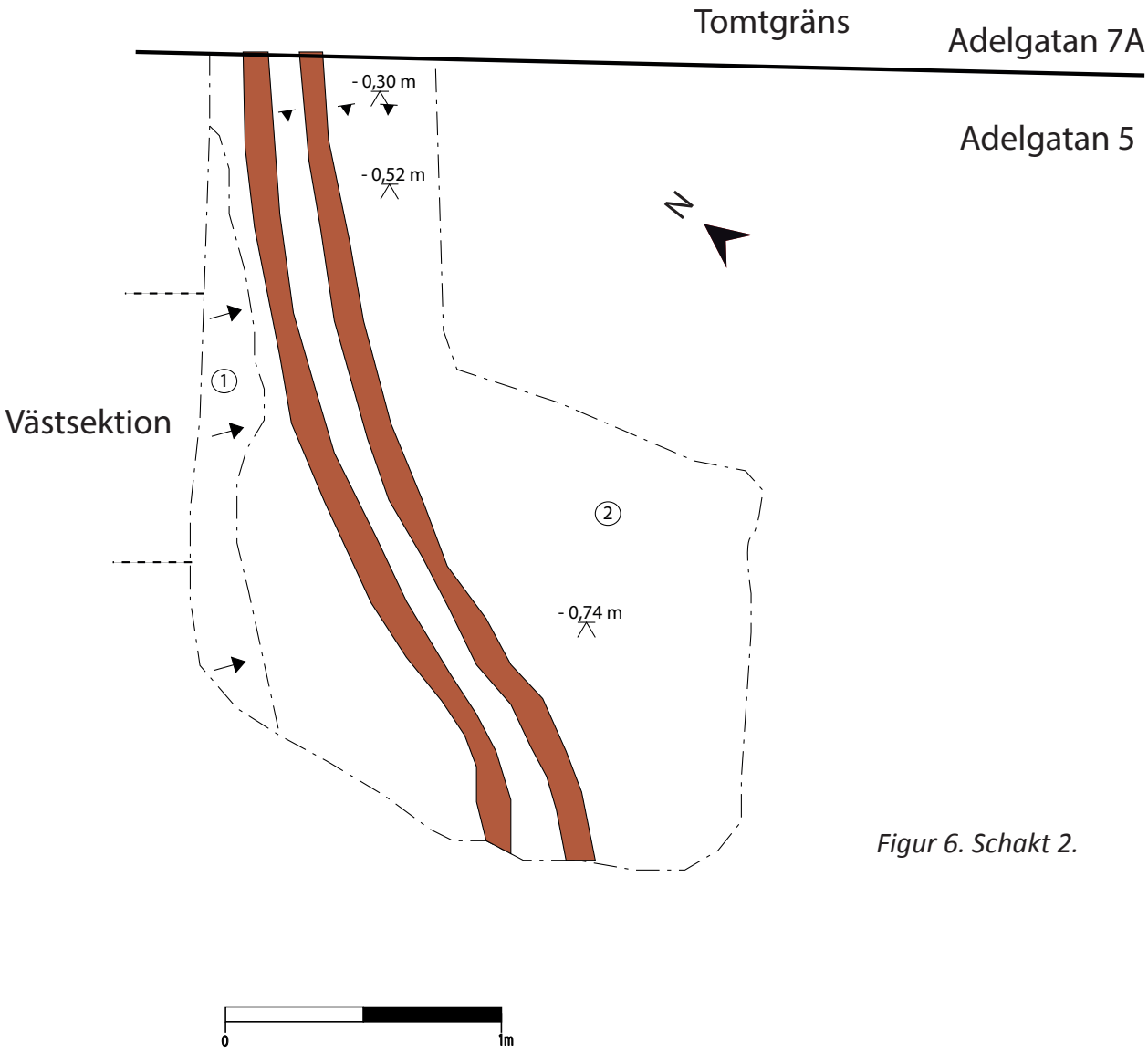
1. Brungrå lerig humus som var finkornig, fet, torr och kompakt. Det var rikligt med träkol medan djurben, bränd lera och djurben var närvarande. Kulturlagret tolkas som medeltida odlingslager på grund av stratigrafiska position och avsaknaden av tegel.
2. Brun humus med inslag av lera som var finkornig, torr, mager och kompakt. Träkol, tegelkross, tegelbrockor var enstaka. Kulturlagret tolkas som matjordslager som ackumulerats över tid. Efterreformatoriskt-nutida.
3. Gul grus och sand . Sättsand till kullersten.
4. Kullersten, gårdsplan (befintlig).

Figur 5. Schakt 1. Sektion mot nordväst.

Lagerbeskrivningar

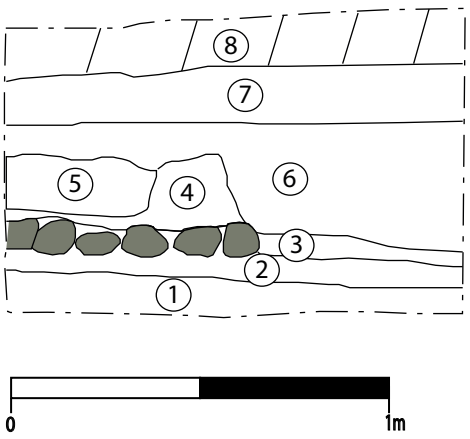
1. Svartgrå humös lera som var finkornig, fet, fuktig och kompakt. Enstaka lerklumpar påträffades i koncentrationer i den norra delen. Enstaka sotfläckar framkom medan träkol var mer närvarande. Kulturlagret tolkas som odlingslager som gödslats med hushållsavfall. Kulturlagret är medeltida.
2. Brungrå lerig humus som var finkornig, fet, torr och kompakt. Det var rikligt med träkol medan djurben, bränd lera och djurben var närvarande. Kulturlagret tolkas som medeltida odlingslager på grund av stratigrafiska position och avsaknaden av tegel.
3. Gul lera med inslag av brandgul lera som var finkornig, torr, mager och kompakt. Bränd lera var närvarande. Kulturlagret tolkas som lergolv som värmepåverkats
4. Brun humus med inslag av lera som var finkornig, torr, mager och porös. Matjordslager, sentida.
5. Beige sand, sättsand för gårdsplanssten (befintlig).
6. Gatusten. Befintlig gårdsplan.

Figur 6. Schakt 2.

Schaktbeskrivningar

1. Gul sand som var grovkornig, torr, mager och porös. Fyllning efter nedläggning av fjärrvärmerör.
2. Brun lerig humus som var finkornig, torr, mager och mycket kompakt. Enstaka bränd lera och träkol påträffades men inget tegel. På grund av stratigrafisk position samt avsaknaden av tegel dateras kulturlagret till tidigmedeltid. Odlingslager.

Figur 7. Schakt 2. Sektion mot väster.

Lagerbeskrivningar

1. Brun lerig humus som var finkornig, torr, mager och mycket kompakt. Enstaka bränd lera och träkol påträffades men inget tegel. På grund av stratigrafisk position samt avsaknaden av tegel dateras kulturlagret till tidigmedeltid. Odlingslager.
2. Gråbrun lerig humus som var finkornigt, fett, torrt och kompakt. Kulturlagret tolkas som tidig medeltida odlingsjord som gödslats med hushållsavfall. Det var rikt på träkol och djurben. Bränd lera var enstaka.
3. Gulbrunmelerad lera med humusinslag som var finkornig, torr, mager och kompakt. Kulturlagret tolkas som utjämningslager eller sättlager för sten (gårdsplan). Leran har även använts som fogmaterial mellan stenen. Kullersten är lagda som gårdsplan.
4. Gul lera med inslag av bränd lera, gult bruk och klumpar av grå lera. Kulturlagret tolkas som raseringslager. Det är möjligt att en mur löpt i östvästlig riktning men inga spår syntes i sektionen på motsatt sida. Det kan vara en tomtmarkerande mur som legat på platsen men som rivits. Kulturlagret tolkas som senmedeltida till efterreformatoriskt då bruket var torrt och grusigt. Medeltida bruk är oftast fetare i kompositionen.
5. Beigebrunmelerad lera med inslag av grus. Beige grusigt bruk var närvarande såväl som kalkprickar och lerfläckar. Kulturlagret tolkas som raseringslager för en mur som beskrevs ovan, det dateras till senmedeltid-efterreformatorisk tid.
6. Brungrå humus med inslag av lera som var finkornig, torr, mager och kompakt. Bränd lera, tegel, träkol, småsten var närvarande. Det var omrört med hög humushalt och tolkas utgöra ett odlingslager. På grund av sin stratigrafiska position dateras kulturlagret till senmedeltid-efterreformatorisk tid,
7. Brun humus med inslag av lera som var finkornig, torr, mager och porös. Det tolkas till matjordslager, sentida.
8. Gatsten, sentida gårdsplan.

Clemenstorget, Lund (61000-334)

Fornlämningsmiljö

Under 1890-talet utlades Clemenstorget i samband med planeringen av området kring den nya Allhelgonakyrkan, nordväst om den forna stadsvallen. Ett mindre torg vid namn Isaks torg fanns redan tidigare där Clemenstorget finns idag och en spöpåle uppges ha funnits på platsen under 1800-talet. Då det nya torget stakades ut i slutet på 1800-talet införlivades även den norra delen av kv Bytarebacken och platsen kom därefter att tillhöra Clemens rote. I äldre tid förekom hästmarknader på platsen vilket gjorde att platsen benämdes för Hästbytarebacken. Efter att det nya större torget kom att användas för kreatursHandel, ansågs en äldre tradition ha återuppväckts och kreatursmarknader blev ett vanligt inslag i stadsbilden (figur 3; Bevaringskommitten 1981 s. 20). (Avsnittet ovan hämtat från Guldåker 2017).

Genomförande och resultat

Med anledning av att Kraftringen Energi AB skulle lägga ned nya fjärrvärmerör samt fjärrvärmeservis utfördes en arkeologisk förundersökning på Clemenstorgets sydöstra del, nära korsningen S:t Petri Kyrkogata och Bytaregatan (figur 1). Schaktet var ca 20 m långt, 8 m brett (på bredaste stället) och 2 m djupt.

I den nordvästra delen av schaktet, grävdes ned till befintliga fjärrvärmerör samt en betongkulvert med rör. Ytan var utschaktad sedan tidigare ned till moränleran (figur 3). Längre söderut bestod massorna fyllningsmassorna av lera, vilket fortsatte mot öster. I den nordöstra delen av schaktbegränsningen påträffades en större betongkulvert och området kring den var också stört av sentida ingrepp. I den sydöstra delen av begränsningen hade både fjärrvärmerör och andra ledningar stört området och inga kulturlager påträffades i plan.

Däremot kunde ett skuret kulturlager dokumenteras i sektion (figur 3). Längst i botten av sektionen framkom ett kulturlager av kulturpåverkad moränlera, nästanmorän, på ett djup av 1,05 m. Kulturlagret har tolkats som ursprunglig markhorisont. Jorden bestod av gul lera med inslag av humus. Nära ytan av lagret var jorden flammig, vilket troligen beror på att den varit vattenavsatt. Men det kan också tyda på att ytan trampats. Längre ned i laget var jorden mer homogen. Ovan den ursprungliga markhorisonten påträffades en kulturlager som tolkas som medeltida odlingslager. Kulturlagret bestod av lera med inslag av humus. Det fanns bränd lera, träkol och lerfläckar i kulturlagret, men saknade tegelkomponenter. Det var över lag relativt få komponenter i kulturlagret som tolkas som åkermark. Kulturlagret däröver påminde mycket om underliggande kulturlager, men med skillnaden att det även fanns tegelkross. Det tolkades som ett yngre odlingslager.

I den södra delen av schaktet framkom en brunn. Brunnen var 1,60 m lång, 1,35 m bred. Djupet förblev okänt då den inte grävdes i botten. Fyllningen av brunnen bestod av brungrå lera med inslag av humus. Jorden innehöll träkol, pinnar, gödselfläckar, torv, djurben från häst, ko och gris, sten, enstaka röda tegelbrockor och röda tegeltegelbitar. Kulturlagret innehöll fynd av yngre rödgods som dateras till hög- till senmedeltid.

Brunnen påträffades på ett djup av 1,35 m. Nedgrävningskanten var skarp och sidorna vertikala, 2 st större stenar framkom i den västra sidan. Stenarna ingick inte i fyllningen utan låg utanför själva brunnen och skulle kunna ha ingått i en konstruktion som byggts upp bredvid brunnen eller möjligtvis som grundstommen till ett tak över brunnen. Dock påträffades inga stenar på övriga sidor av brunnen. Då brunnsfyllningen innehöll fynd av hög- till senmedeltida yngre rödgods torde brunnen vara äldre och skulle därmed kunna vara av högmedeltida datering.

Sammanfattning

Vid grävning för fjärrvärme på Clemenstorgets sydöstra hörn påträffades flera äldre lämningar tolkade som odlingslager och därtill en oskodd medeltida brunn.

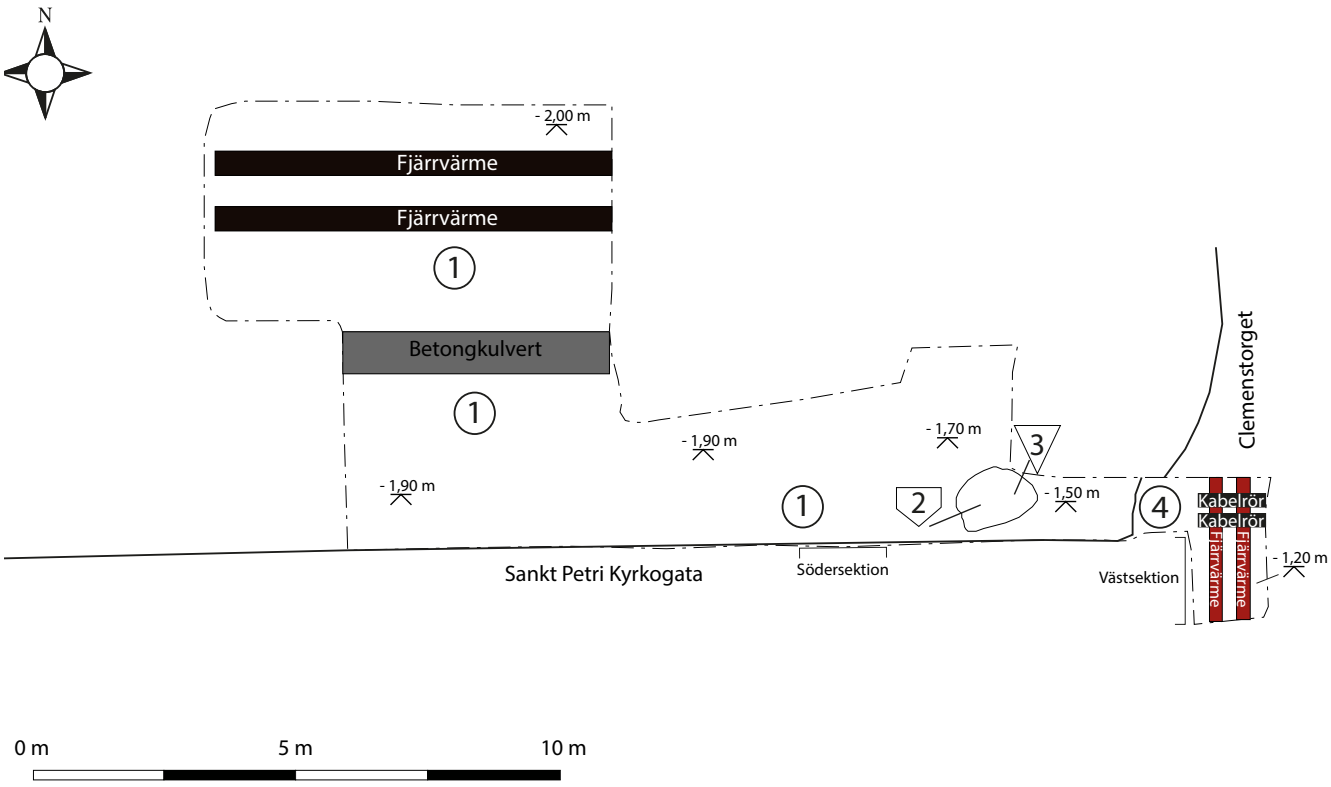
Fyndförteckning

KM 95497:1

Fynd, nr	Kontext	Material	Sakord	Kommentar	Antal	Vikt (g)
1	Lager 2	Keramik	Kruka	Yngre rödgods	1	170

Administrativa uppgifter

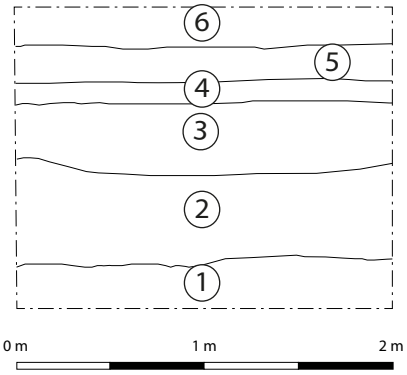
Tidsperiod: 140818 – 140825
Fältarbetstid: 6 timmar
Fältarkeolog: Nicklas Kronroth
Yta: 102 m^2
Volym: 195 m^3
Schakt (löpmeter): 20 m
Ritningar: 1 st plan- och sektionsritningar, skala 1:20 och 1:100.
Tillvaratagna fynd: KM 95497:1.

Figur 1. Plan över schaktet. Sydöstra delen av Clemenstorget.

Lagerbeskrivningar

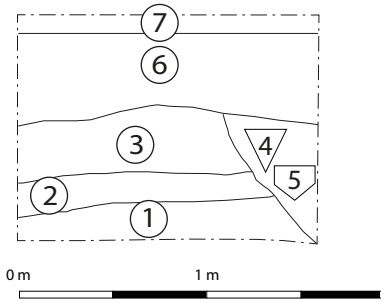
1. Moränlera
2. Nedgrävning för brunn. Brunnen var 1,60 m lång, 1,35 m bred. Djupet förblev okänt då den inte grävdes i botten. Sidorna var vertikala. Brunnen dateras till högmedeltid.
3. Fyllningen av brunnen bestod av brungrå lera med inslag av humus. Jorden innehöll träkol, pinnar, gödselfläckar, torv, djurben från häst, ko och gris, sten, enstaka röda tegelbrockor och röda tegeltegelbitar. Kulturlagret innehöll fynd av yngre rödgods som dateras till hög- till senmedeltid.
4. Brun sand, sentida fyllningsmaterial.

Figur 2. Sektion mot söder. Utschaktningsgraden i området är omfattande och inga intakta medeltida kulturlager påträffades i södersektionen.

Lagerbeskrivningar

1. Moränlera. Gul lera som var finkornig, torr, mager och kompakt.
2. Ljusbrun lera som var finkornig, torr, mager och kompakt. Kalkprickar och småsten var närvarande. Leran har tillkommit för att fylla upp marken efter diverse rörnedläggningar. En större yta har schaktats bort ned till ett djup av ca 1,60 m, för att sedan återfyllas med lera. Leran var relativt homogen och har lagts i vid ett tillfälle. Sentida datering.
3. Brungrå humös lera som var finkornig, fet, fuktig och kompakt. Träkol, lerfläckar och djurben var närvarande. Enstaka tegelkross påträffades. Jorden var omrört och det har lagts som uppfyllningslager i senare tid. Stora delar av ytan har schaktats ut tidigare och därefter fyllts upp. Jorden i aktuellt lager bestod av omrörda kulturlager och har lagts ut i samband med uppfyllning av torget.
4. Grus grus, sentida bärlager.
5. Makadam, sentida bärlager.
6. Kantsten, nuvarande ytbeläggning.

Figur 3. Sektion mot väster.

Lagerbeskrivningar

1. Gul lera som var finkornig, torr, mager och kompakt. Enstaka träkol framkom. Den övre delen av lagret var något flammig och tolkas vara trampad. Kulturlagret tolkas som kulturpåverkad moränlera, ursprungligt marklager.
2. Gråbrun lera med inslag av humus som var finkornig, torr, fet och kompakt. Enstaka träkol, bränd lera, lerfläckar och småsten påträffades. Kulturlagret tolkas som odlingslager, ursprunglig åkermark. Inget tegel påträffades vilket kan tyda på att lagret är medeltida.
3. Gråbrun lerig humus som var finkornig, fet, torr och kompakt. Träkol, bränd lera, tegelkross och kalkprickar var närvarande. Enstaka bruna fläckar, som kan vara nedbrutna rötter, framkom. Kulturlagret tolkas som odlingslager och kan vara av senmedeltida-efterreformatorisk datering.
4. Fyllningslager i nedgrävning (5) med omrörda kulturlager. Fyllningen påminner om 3 men var mer omrört. Det beror på att efter nedgrävning har det fyllts med samma jord som grävdes upp. Sentida händelse.
5. Nedgrväning för kabelschakt. Sentida.
6. Grus, sand, sten och sättsand i olika lager. Sentida bärlager.
7. Gatsten, nuvarande ytbeläggning.

Bankgatan, Lund (61000-398)

Fornlämningsmiljö

Bankgatans norra del är av allt att döma medeltida och kallades på äldre kartor Norra Råtteträtet eller Grynmalareträtet (Bevaringskommittén 1980 s. 34). Vid Bankgatans nordvästra del låg under medeltiden Sankt Mårtens kyrka med omgivande kyrkogård. Bankgatan söder om Lilla Tvärgatan utlades sent, omkring 1900. Grundtopografin är svagt sluttande mot söder. Vid korsningen Lilla Tvärgatan-Bankgatan ligger moränivån på ca 33 m. ö. h. och i korsningen Bankgatan-Södra Esplanaden på ca 28,5 m. ö. h.

Genomförande och resultat

I samband med underhållsarbete på fjärrvärmerör kring fastighet Bankgatan 4 i Lund, genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning (figur 1).

Tre schakt omfattande ca 10 × 3 m grävdes ner till ett djup på mellan 1,4-1,2 m (fig. 1). Moränivån nåddes aldrig i något av schakten. Schakten grävdes i den norra delen av Bankgatan (vars sträckning är medeltida), på västra sidan längs med kvarteret St: Mårten: Schakt 1 längst i norr, schakt 2 förlades ca 35 m söder om schakt 1 och schakt 3, längst i söder, ca 26 m söder om schakt 2.

Schakt 1
I norra delen av schaktet framkom sentida nedgrävningar för kablar samt fjärrvärmerör. Schaktet grävdes ej ner till moränen. Enligt en grävning utförd 1958 torde kulturlagertjockleken vara ca 1,6 m i området (A-arkivet, Kulturen, R. Blomqvist). På ca 1,2 m djup, i botten av schaktet påträffades en äldre markhorisont, som bestod av brunsvart finkornig fet lera, med grusblandat sot och träkol. Lagret innehöll även enstaka småsten, djurben och yngre rödgods. I schaktets södra del i jämnhöjd med markhorisonten, påträffades i sektionen en möjlig stenkonstruktion i form av två större stenar (figur 3, sektionsritning, benämning B). Stenkonstruktion B, täcks av ett utjämningslager bestående av gråfläckig brun lera, med inslag av enstaka tegelbitar. I schaktets norra del påträffades i sektionen, en ca 0,35 x 0,15 m stor sten, som möjligtvis skulle kunna vara del av en konstruktion så som en mur (figur 3, sektionsritning, benämns B). På den motsatta sidan av den östra sektionen, alltså den västra sektionen påträffades en sten mitt emot stenen i konstruktion A. Stenen dokumenterades endast i plan (figur 2). Stenarna täcks av ett 0,9 m tjockt utjämningslager bestående av grus. Därunder framkom en elkabel med sedvanligt utlagda skydd av tegelstenar. På ett djup av 0,3 m påträffades en kullerstensbeläggning på ett ca 0,45 m tjockt bärlager som täckte elkabeln. Därefter rörde det sig endast om sentida bärlager och sentida gatubeläggning.

Den kullerstensbeläggning som framkom är troligtvis samma som Karlsson påträffa-

de vid 2003 års schaktningsövervakning, och då daterade till 1930-tal (M. Karlsson). Schakt 1 grävdes ungefär i området där Sankt Mårtens kyrkogårds sydöstra gräns bör ha legat under medeltiden. På Espmans karta från 1783 syns ett hus i området. Stenkonstruktion A och B är förslagsvis syllstenar i någon av dessa konstruktioner och kan dateras från medeltid fram till slutet av 1700-talet.

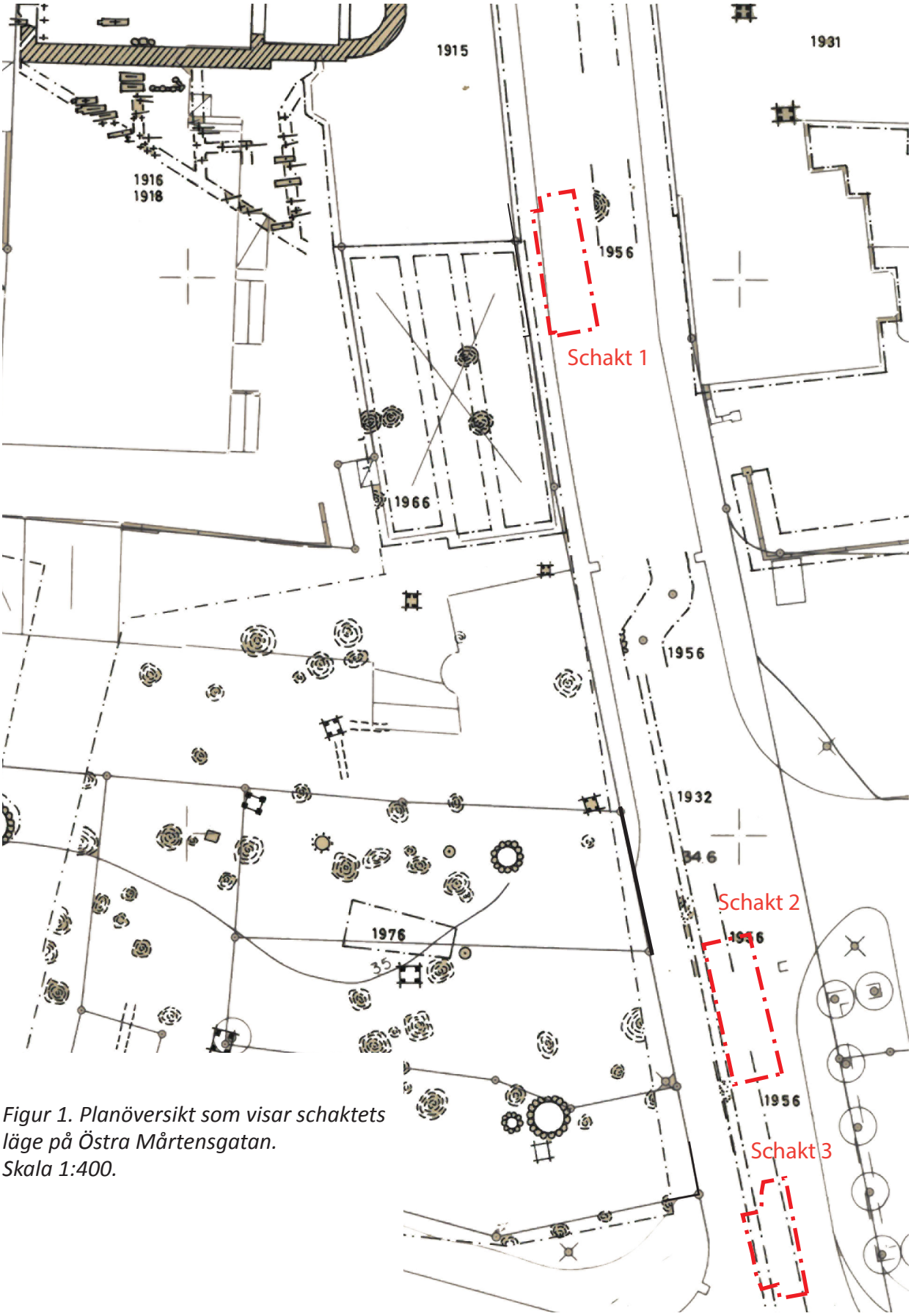
Schakt 2
I schakt 2 framkom endast sentida grus och makadam. Endast schaktet dokumenterades (figur 4).

Schakt 3
Schakt 3 erbjöd en relativt orörd yta (figur 5). Tre av schaktets sektioner dokumenterades (den västra sektionen som blev den längsta, den södra samt den norra). På grund av rasrisk gjordes ingen ingående dokumentation av den norra sektionen. Schakt 3 grävdes ner till ett djup på ca 1,6 m, men moränen nåddes inte. I botten av schaktet framkom en äldre markhorisont bestående av en brun, kompakt, finkornig lera med enstaka inslag av träkol. Därefter ett gulbeige grovkornigt lager med gul lera. Lagret tolkades som ett bärlager för en stenkonstruktion, där endast en sten kvarstod. Stenen och bärlagret täcktes av ett utjämningslager som påminde om bärlagret, fast mörkare. På utjämningslagret framkom en tunn vitgrå kalkstrimma, spår efter kalkhantering på platsen. På detta låg ett ca 0,3 m tjockt utjämningslager av gulbeige fet grovkornig lera. I utjämningslagret satt två större stenar som förmodas vara del av en stenkonstruktion (benämns D i figur 6). På samma nivå, men i den norra sektionen framkom en stenbeläggning (benämns E i figur 6). Eftersom det var stor risk för att den norra sektionen skulle kollapsa, utfördes ingen noggrannare dokumentation av den. De båda stenkonstruktionerna varkade dock vara samtida. Stenkonstruktion D var nedgrävd eller låg mot ett brandlager av svart, finkornig och porös torr, fet lera med stora mängder träkol. Detta i sin tur täcktes av ett gråsvart, gulfläckigt, grovkornigt, torrt, kompakt utjämningslager av lera. I den södra sektionen fanns en sättning som fyllts med svartgrå, fet, torr, kompakt och finkornig lera, med stora bitar träkol. Norr om sättningen på utjämningslagret låg ett odlingslager av svartgrå finkornig lera, som var kompakt och torr med inslag av grus. Därefter täcktes allt med ett utjämningslager av brungrå lera. Från 0,6 m djup och upp till markytan bestod sektionen av sentida bärlager och gatubeläggning.

I botten av schakt 3 framkom ett bärlager för en förmodad stengrund. Endast en av förmodligen flera stenar som funnits där återstod, men i sektionen syntes spår av förmodade stenavtryck. Den föreslagna stenkonstruktionen skulle då ha haft en nord-sydlig utsträckning vilket passar väl in med tomtgränsen, allt enligt Espmans karta från 1783. Stenkonstruktion D och E är samtida med varandra, men från ett senare skede än den tidigare nämna konstruktionen. Enligt Espmans karta finns det ingen byggnad i den delen av kvarteret. Det skulle därför kunna röra sig om syllsten och stenläggning till ett äldre hus.

Sammanfattning

I samband med underhåll av fjärrvärmerör vid fastighet genomfördes en arkeologisk

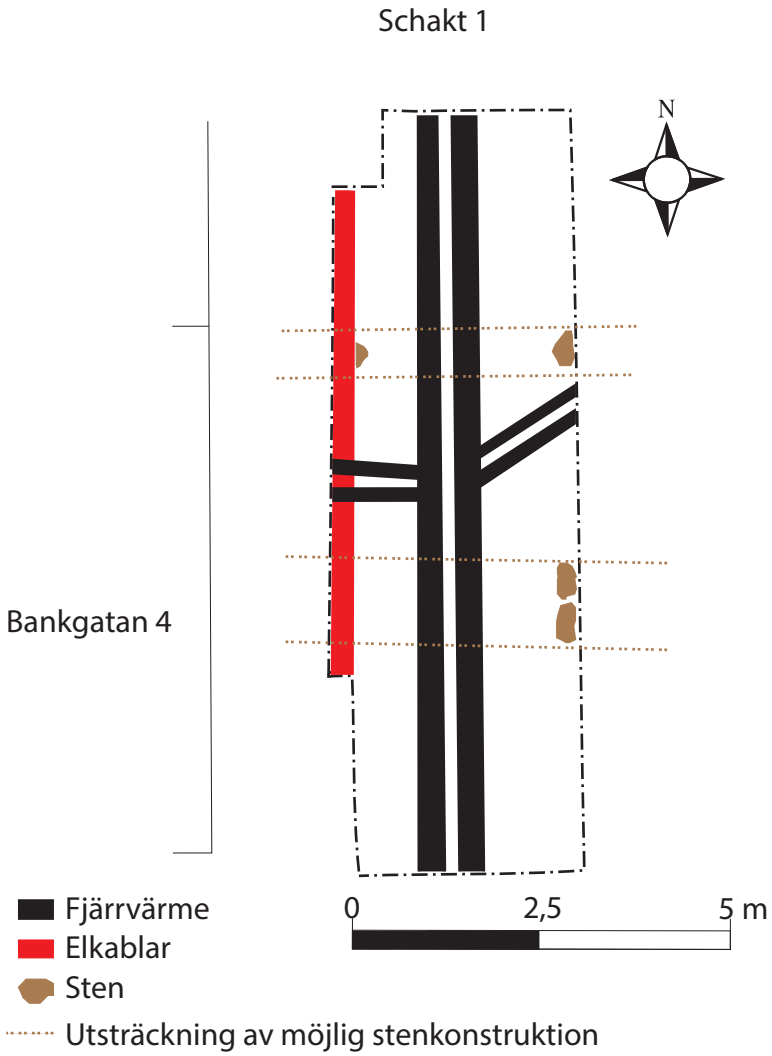

Figur 1. Planöversikt som visar schaktets läge på Östra Mårtensgatan. Skala 1:400.

schaktningsövervakning. Tre schakt på ca 10,00 × 3,00 m grävdes ner till ett djup mellan 1,20–1,40 m. Moränleran nåddes inte i något av schakten. Schakten förlades på den sträcka av Bankgatan som delar kv. Svarvaren och kv. Toppen. I två av schakten påträffades kulturlager. Spår efter tre stenkonstruktioner påträffades, samt ett stort antal utjämningslager, tolkade som tomt- och huskonstruktioner, möjligen med medeltida datering.

Adminstrativa uppgifter

Tidsperiod: 2015-08-13 – 2015-08-13
Fältarbetstid: 4 timmar
Fältarkeolog: Aja Guldåker
Yta: 90 m^2
Volym: 115 m^3
Schakt (löpmeter): 30
Ritningar: 3 st plan- och sektionsritningar, skala 1:20 och 1:100
Tillvaratagna fynd: Inga fynd tillvaratagna

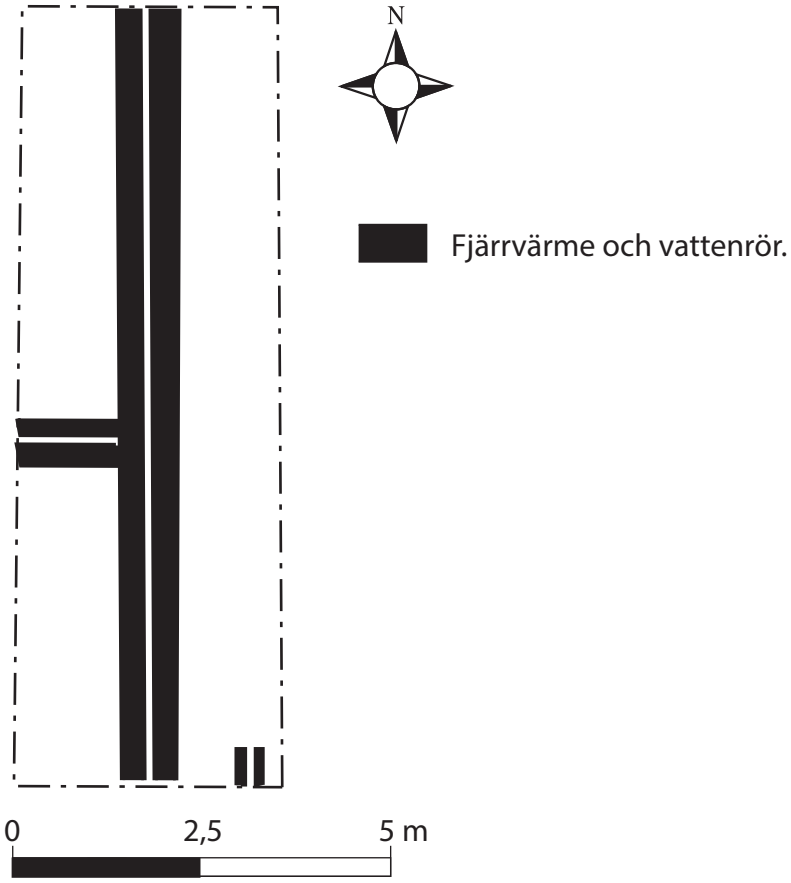

Figur 2. Detaljplan över schakt 1 på Bankgatan.

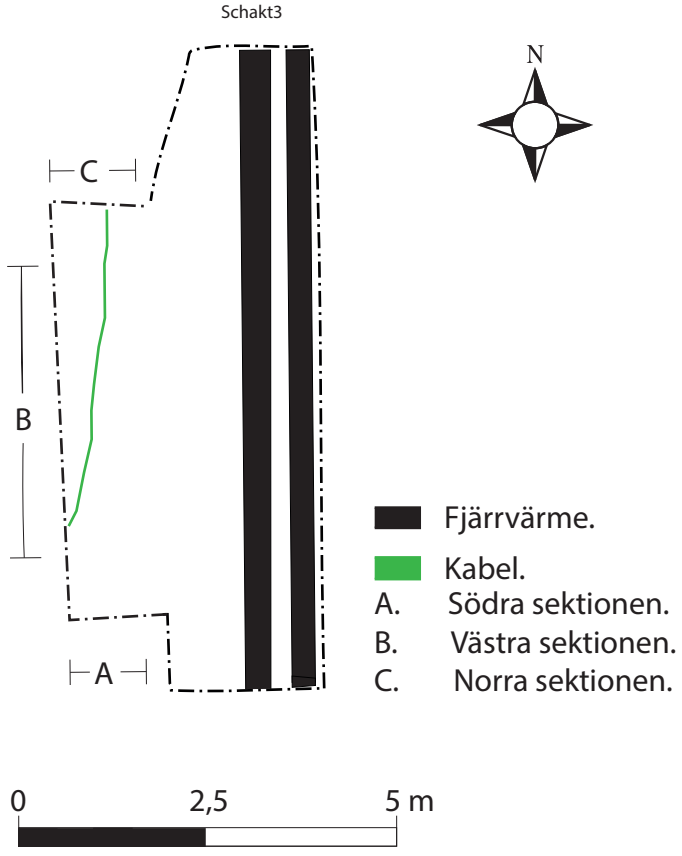
Figur 3. Östra sektionen i schakt 1 på Bankgatan.

Lagerbeskrivningar

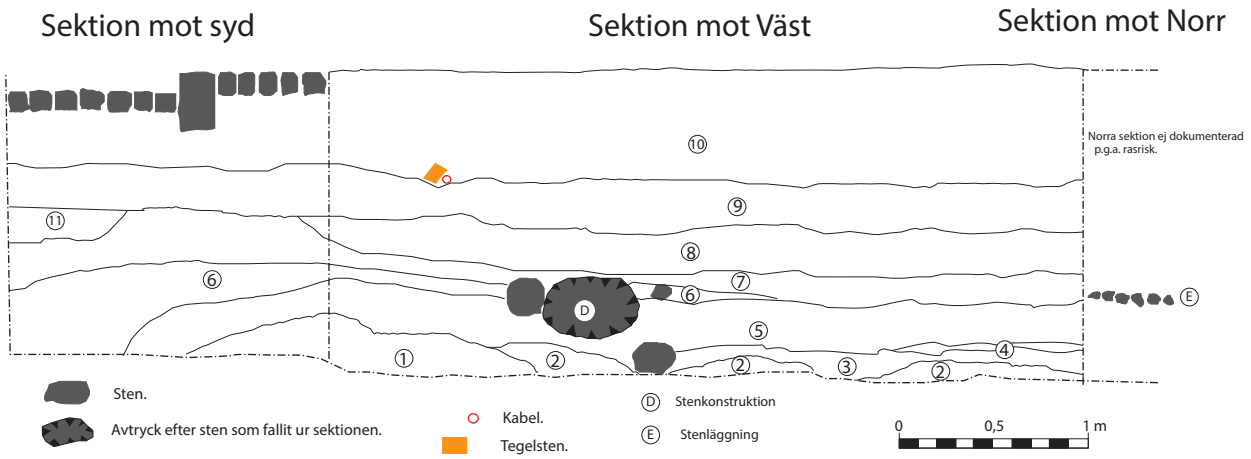
1. Äldre markhorisont bestående av brunsvart finkornig fet grusinblandad lera, innehåller även sot, träkol, enstaka småsten, djurben, samt yngre rödgods.
2. utjämningslager bestående av gulfläckig brun fet finkornig lera, innehåller enstaka tegelbitar.
3. Utjämningslager (samma som lager 5).
4. Gul tegelkonstruktion med bärlager av fin sand. Konstruktionen är skydd för elkabel.
5. Utjämningslager (samma som lager 3).
6. Kullerstensbeläggning, samt bärlager av grov svartgrå sand och grus (1930-tal).
7. Bärlager.
8. Bärlager.
9. Bärlager.
10. Fyllning av nedgrävning till fjärrvärmerör, samt bärlager.
11. Makadam, nedgrävning för elkabel.
12. Asfalt.

Figur 4. Detaljplan över schakt 2 på Bankgatan.

Figur 5. Detaljplan över schakt 3 på Bankgatan.

Figur 6. Sektioner i schakt 3 på Bankgatan.

Lagerbeskrivningar

1. Äldre markhorisont. Brun mycket finkornig, kompakt, torr och fet lera, med enstaka inslag av träkol.
2. Bärlager/packning för stengrund. Gulbeige fet, grovkornig lera, liknar moränlera.
3. Packning för stengrund. Gulbeige fet, grovkornig lera, liknar moränlera.
4. Kalkblandningsplats. Vitgrå, porös och torr kalk.
5. Utjämningslager. Gulbeige fet, grovkornig lera, liknar moränlera. Inslag av småsten, bränd lera och djurben.
6. Brandlager. Svart finkornig, porös, torr och fet lera, med mycket träkol.
7. Utjämning över brandlager. Gråsvart grovkornig, torr och kompakt lera med gula lerfläckar.
8. Odlingslager. Svartgrå finkornig, kompakt lera med sot, torr och med inslag av grus.
9. Utjämningslager. Brungrå lera.
10. Sentida bärlager.
11. Utjämning av sättning. Svartgrå fet, torr, kompakt och finkornig lera. Innehåller stora bitar träkol.

Värpinge by (61000-365)

Inledning

I samband med utbyggnad av fjärrvärmenätet i Värpinge by (RAÄ Lund 156:1) år 2014 utförde Kulturen i Lund en schaktningsövervakning. Ingreppen utfördes i Trollebergsvägen och i Trolles backes väg.

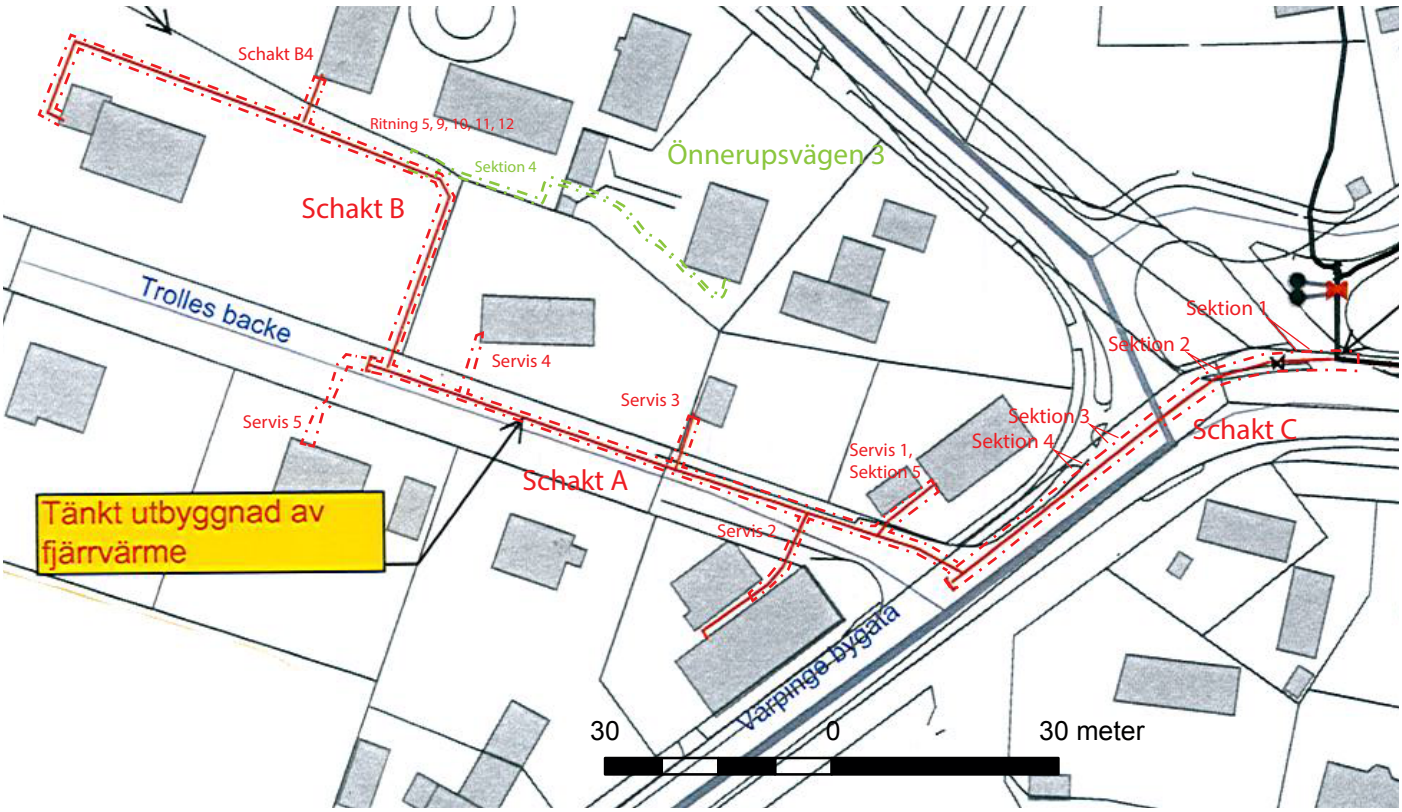
Fornlämningsmiljö

Värpinge by ligger väster om Lund. Värpinge omnämns i de skriftliga källorna första gången år 1123, då en man vid namn Guthserk donerar en gård och mölla, ”curtem et molendinum werpingi”, till domkyrkan i Lund (Blomqvist 1951 s. 70).

Förleden *värp-* anses syfta på bebyggelsens läge i eller vid en grop eller svacka, ”varp” (Söderpalm 1967 s. 6). En filologisk tolkning som stämmer väl in på de topografiska förhållandena i Värpinge by, med en dal vari dels Höje å och Rinnebäcken har sitt lopp igenom, omgivet av en omslutande höjd i väster, norr och öster. Den äldsta kartan över Värpinge från år 1700 visar en gårdsbebyggelse på 12 kringbyggda gårdar belägna vid de övre kanterna av sluttningen ner mot den dal som utgör byns gata och allmänning. Ett annat tolkningsförslag är att förleden skulle komma av att man ”varpat” båtar uppför den fors som fanns i Höje å i äldre tider (Söderpalm 1967 s 7). Efterleden *-inge* i Värpinge, en äldre typ av efterled, visar att ortnamnet är från järnåldern (Svenskt ortnamslexikon 2003 s. 150f).

Lämningar efter en boplats har påträffats på höjden väster om Höje å, vid nuvarande Trolleberg. Utifrån fynd av keramik dateras de äldsta boplatslämningarna här till förromersk eller romersk järnålder och de yngsta till övergången mellan yngre järnålder och tidig medeltid (FMIS Flackarp RAÄ 41).

År 1929 utfördes en styckningsplan över Värpinge byn i syfte att strukturera den gyttriga bybebyggelsen. Styckningsplanen innebar att det under 1930-talets början utfördes omfattande förändringar i byn. Bland annat anlades vägen *Trolles backe* och en ombyggnad av vägkorsningen företogs, samt anlades en gångbana längs Trollebergsvägen. I samband med detta schaktades vägarna ned i backarna och år 1931 rätades Trollebergsvägen ut vid Höje å efter det att kvarnen rivits. Därtill revs ett antal äldre bostadshus i byn (Ryding 2002 s. 102ff). Vägarna Trolles backe och Trollebergsvägen samt vägkorsningen kom att beröras av föreliggande förundersökning eftersom fjärrvärmeschaktet drogs längs dessa vägar.

Figur 1. Ritning över Värpinge by med fjärrvärmeschakt grävda 2014 i rött. Skala 1:1000.

Genomförande och resultat

Schakt A

Schakt A drogs ifrån Trollebergsvägen i söder mot norr, längs med östra sidan av vägen Trolles backe. Schakt A var ca 83,3 m långt, hade en bredd på ca 1,2 m och ett djup på ca 1,1 m. Kartan över Värpinge by från år 1700 visar ett obebyggt område från Trollebergsvägen upp till höjdkrönet för nuvarande vägen Trolles backe. Området benämns som bygata vars funktion varit en allmänning för byns innevånare. Först uppe på höjden har de historiskt kända gårdslägen varit belägna (Ryding 2002 s. 94ff).

Vägen Trolles backe anlades i början av 1930-talet och det har antagits att det vid anläggningsarbetet utfördes schaktningsarbeten för vägens sträckning uppför höjden (Ryding 2002 s. 102). Att det utförts omfattande arbete vid anläggandet av vägen kunde dokumenteras längs med hela schakt A:s sträckning, det har främst rört sig om av det har förts på utfyllnadsmassor, bestående av jord, grus och raseringsmaterial, såsom tidig modernt gult tegel. Syftet har sannolikt varit att minska slänten lutning för att underlätta för fordon att ta sig upp för backen. Därefter har det lagts ut bärlager för själva vägbanan. Under detta kunde dokumenteras flera äldre kulturlager och konstruktioner närmast schaktbotten.

I schaktets början en bit ut i Trollebergsvägen i söder påträffades på ett djup av

1,0 m en bevarad kullerstensbeläggning. På ett avstånd av ca 6, 6 m från schaktets början kom ett brungrått, poröst lager som fortsatte ca 5,8 m norrut (kontext 29). Det innehöll djurben och handslagna spik, och tolkades som ett tidigt modernt marklager, där det bedrivits småskalig odling. Ovan på detta kom i dess norra del en kullerstensbeläggning som var ca 1 m bredd (kontext 33). Den bestod av ca 0,20 × 0,10 m stora rundades markstenar som var satta i sandblandad lera. Den har förmodligen utgjort ett tidigmodernt gångstråk. Direkt ovan fanns ytterligare en stenkonstruktion som lagts ut i gult tegel, sannolikt som en förbättring av underliggande gångstråk. Här kom också ett större rundat avtryck i moränleran, vilket tolkades som lämningar efter en tunna som grävts ned ca 8 cm i moränleran.

Under fyllnadsmassorna och på ett avstånd av ca 13 m från Trollebergsvägen kom på ett djup av ca 0,2-0,6 m kulturlager som fortsatte ned till moränleran. Kulturlagret tolkades som ett äldre marklager inom den yta som utgjort byns bygata (allmänning) varpå innevånarna och deras djur rört sig på under en längre tid, vilket har medfört att det byggts på över tid. I de övre marklagren påträffades tidigmodern keramik (grötfat), tegelkross, djurben, följt av lager med rester av handslaget tegel och kolfläckar. I de nordliga delarna av schakt A, uppe på höjdryggen, dokumenterades även ett lager som låg närmast moränleran, vilket till sin karaktär påminde om det tidigmedeltida marklager som framkom i schakt B (se nedan). Det är troligt att dess utsträckning även har innefattat det område som schakt A drogs igenom.

På ett avstånd av ca 25 m från Trollebergsvägen kom lämningarna efter ett sannolikt trägolv (kontext 50), vilket lagts i en ca 1,4 m bredd och 0,2 m djup nedgrävning i moränleran. I golvet kom handsmidda spik och djurben. Det har sannolikt rört sig om ett nedsänkt golv som utgjort botten i en förvaringsgrop som legat i sluttningen. Den har fyllts igen med jordmassor med träkol. Fyllningen har överlagrats av ett ca 0,4 m tjockt marklager. Cirka 2,5 m norr om byggnaden dokumenterades en mindre rest av en trolig stensättning som lagts på moränleran, vilket kan ha utgjort en stensatt yta. Dessa lämningar indikerar en äldre bebyggelse på platsen. Det gjordes dock inga fynd som kunde datera lämningarna. Ytterligare ca 10 m längre norrut, 35 m från Trollebergsvägen, påträffades ytterligare lämningar efter en ca 1,4 m lång stensättning som lagts ovanpå morän leran.

Mellan ca 51 m till ca 65 m från Trollebergsvägen framkom en ca 0,1 m djup nedgrävning i moränleran, invid den östra schaktkanten, som överlagrades av ett äldre marklager som innehöll handslaget tegel och en del av en hästsko. Nedgrävningen är möjligen ett grunt dike vars syfte kan ha varit att markera en ägoindelning, inhägnad eller dränering.

Schakt A1

På ett avstånd av ca 7,5 m från Trollebergsvägen drogs ett schakt österut från Schakt A in till huset på Värpinge 16:9 Värpinge bygata 2 (ritning 9, sektion 5). Huset på fastigheten uppfördes 1942. På platsen har tidigare legat ett arbetstorp, antagligen uppfört under 1800-talets senare hälft. Schaktet var ca 9 m långt, och med en bredd som varierade mellan 1,1 m närmast huset, till 0,6 – 0,8 m. Djupet varierade från 0,9 till 0,6 m. Cirka 1,2 m in i schaktet, framkom i anslutning till fastighetsgränsen

under matjorden resterna av en äldre mur i gult tegel. Under denna låg resterna av en kvarnsten, placerad i horisontellt läge, vilande på naturstenar. Tolkningen är att det utgjort en mur som omgärdat tomten, eller att det är lämningar efter det ovan nämnda arbetstorpet. Det har varit byggt i korsvirke med tegel i facken. Kvarnstenen låg med sin släta undersida uppåt, och med den räfflade sidan nedåt, vilket antyder att den kan ha utgjort en trappsten vid en ingång till huset. Kvarnstenen var ca 0,4 – 0,3 m stor och 0,24 m tjock. Den torde utgöra en tredjedel av en hel kvarnsten. Den dateras efter räfflornas utformning till 1700-talet och torde härröra från den närbelägna vattenmöllan vid Höje å. Efter övervägande med LUHM beslöts det att kvarnstenen ej skulle omhändertas utan den förvaras på fastigheten efter dess ägares önskemål.

Schakt A:2
På ett avstånd av 17,2 m från Trollebergsvägen drogs ett schakt västerut ifrån schakt A in till huset på fastighet Värpinge 16:16 (Värpinge bygata 4). Huset är en stataränga från 1871 (Bevaringskommittén 2002 s. 121). Huset ligger topografiskt lägre än vägen Trolles backe, vilket visar på omfattningen av de fyllnadsmassor som fördes på vid anläggandet av vägen på 1930-talet. Schaktet var ca 12 m långt, 1 m brett och 1,1 – 1,4 m djupt (ritning 9, sektion 2).

Schakt A:3
Servisschaktet omfattade en längd av 6,8 meter vilket grävdes till ett djup av 0,75 till 1 meter. Överst fanns ett lager brungrå matjord och därunder ned till moränen sandblandad lera (ritning 8, sektion 3).

Schakt A:4
På ett avstånd av 61,5 m från Trollebergsvägen drogs ett schakt österut ifrån schakt A in till huset på fastighet Värpinge 16:7 (Trolles backe nr 6). Huset omnämns som byggt på 1850-talet (Bevaringskommittén 2002 s. 119). Schaktet var 11 m långt och löpte först rakt österut för att vid 9 m vika av mot söder framtill husgrunden. Schaktdjupet varierade mellan 0,6 – 1,3 m, med ett största djup vid fastighetsgränsen för att komma under stående buskar. I schaktets östra delar utgjordes lagren av fyllnads-, bär-, och moderna odlingslager.

Cirka 1 m österut från fastighetsgränsen och ca 2,8 vidare österut framkom, under moderna fyllnadslager, ett odlingslager. Under detta kom ett ca 1,2 m brett och 8 cm tjockt lerlager, som innehöll träkol och tegelkross, vilket sannolikt utgjort ett golv. Under detta kom ett tunt avsatt lager. I det gjordes fynd av keramik av typen yngre rödgods, vars glasyr ger det en datering till 1350–1400-tal. Det låg på en kullerstensbeläggning och har uppkommit när man rört sig över denna. Kullerstensbeläggningen var ca 2 m långt och bestod av två skift sten. Det fortsatte vidare söderut, norrut utanför schaktet och österut under schaktdjupet. Det synes röra sig om en större stenbelagd yta, antingen inomhus eller utomhus. Ytan som stenläggningen ligger på tillhörde år 1700 gårdsläge 12.

Schakt A:5
På ett avstånd av 78 m från Trollebergsvägen drogs ett schakt (benämnt SVI) ifrån

schakt A västerut intill huset på fastighet Värpinge 16:14 Trolles backe 5. Huset uppfördes år 1955 (Bevaringskommittén 2002 s. 120). Det var 12 m långt, 1 m brett och djupet låg i huvudsak på 0,8 m, med en fördjupning vid fastighetsgränsen och invid huset till 1,1 m. De lager som kom innanför fastighetsgränsen utgjordes av omrörda lager som kan sättas i samband med uppförandet av huset. På vägen Trolles backe utgjordes de av fyllnads- och bärlager för vägen.

Schakt B

Schakt B drogs utifrån Schakt A i vägen Trolles backe in i fastighet Värpinge 16:3 och 16:4. Sträckningen av schakt B omfattade en längd på 76,2 m. Bredden på schaktet var de första 39,5 m ca 3,0 m. Detta berodde på att fjärrvärmeschaktet här hade sluttande sidor på vardera ca 1,0 m på båda sidor om det 1,0 m breda rörschaktet. Djupet för den centrala delen av schaktet låg på 1,0 till 1,1 m under dagens marknivå. De resterande 36,7 m av schakt B hade en bredd om ca 1,0 m och ett djup på 1,0 till 0,7 m under dagens marknivå, i regel 0,8–0,7 m. Ifrån schakt B grävdes ett mindre schakt i östlig riktning in till boningshuset på Värpinge 16:4, benämnt schakt B 4. Det var 5, 8 m långt, 1,0 m brett och hade ett djup på 0,9 till 0,8 m under dagens marknivå.

Schakt B grävdes delvis uppe på den höjdsträckning varpå byns gårdar var belägna enligt kartan från år 1700. Schaktet kom att löpa över den yta som har utgjort gårdsläge 12 och gårdsläge 10 enligt 1700 års karta. Enligt kartan var det frågan om två fyrlängade gårdar med var sitt anslutande toftområde norr om gårdsbebyggelsen. Toftområdena synes enligt kartan ha utgjort någon form av trädgård. Direkt söder om gårdsläge 12 och 10 låg bygatan, vilken utnyttjades av byborna gemensamt (Ryding 2002 s. 94ff). Gård 12 flyttades ut från byplatsen vid enskiftet år 1813 och dess gamla tomtplats i byn införlivades med Gård 11:s marker. Gård 10 var den enda gård i byn som kom att ligga kvar på sitt ursprungliga läge och har nu fastighetsbeteckning Värpinge 16:4.

Nuvarande fastighet består idag av ett 33 m långt bostadshus i norr, som sannolikt är uppfört år 1855. I söder ligger ett mindre hus vari det kan ingå delar från det stall som var beläget här år 1822. Huset byggdes om i början av 1900-talet till lantarbetarebostad. I sydväst ligger en mindre ekonomibyggnad i korsvirke från 1900-talets början. Öster om gården ligger Önnerupsvägen (Ryding 2002 s. 116f). Mellan byggnaderna finns en öppen gårdsplan med brunn och en större trädgård, vilken synes ha samma utbredning som ovan nämnda toftområde på 1700 års karta.

Schakt B drogs först i en väst-östlig riktning från Schakt A på vägen Trolle backe för att efter 21,5 m göra en vinkel och sedan löpa vidare i en nordlig riktning. Denna första väst-östliga sträcka kom att löpa över den ovan skildrade obebyggda yta inom fastighet Värpinge 16.4 som under åtminstone 1900-talets andra hälft brukats som trädgård. De första 16 m uppvisar en likartad stratigrafi för att därefter bli mer komplicerad i schaktets sträckning förbi den vinkel som schaktet gör för att fortsätta i en nordlig riktning. Cirka 11 m efter schaktets vinkel återkommer den likartade stratigrafin för resten av schaktet.

För de första 16 m framkom under grässvålen ett ca 0,3 m tjockt brungrått lerhaltigt lager, kontext 121, som var relativt luckert. Det innehöll en del större djurben och keramik av typen yngre rödgods, som utifrån glasyren hade en datering till tidig modern tid. Tolkningen är att det rör sig om ett odlingslager som varit i bruk under en längre tid under 1800- och in på 1900-talet. Detta talar för att området tagits i anspråk för odling, efter det att gård 12 som varit belägen på platsen flyttade ut i samband med skiftet år 1813. Under detta odlingslager kom en yta på sex meter med flertalet rundade marksten som hade en storlek på ca 0,10×0,10 m (kontext 120). De framkom på ett djup av 0,3-0,4 m och låg utsprida inom ett väl avgränsat område. Räknat från schakt B:s början i väster påträffades stenanhopningen två meter österut och sträckte sig åtta meter mot öster. De utgjorde ingen sammanhängande intakt stensättning, men förekomsten indikerar att det kan röra sig om en rest av en stensättning som tillhört en gård, möjligen då gårdsläge 12, som har skadats eller plundrats i samband med ovanstående odling. Under ovanstående stenanhopning och odlingslager kom i stort sett hela schakt B:s öst-västliga sträckning ett kulturlager, som var ca 0,10 m tjockt i norra sektionen (kontext 122). Till sin färg hade det en ljus gråbrun ton. Det var halvfet och innehöll kolfläckar. Det bör i sammanhanget noteras att lagret inte innehöll några spår av tegel. I det påträffades en svartgodsskärva av typen Östersjö, en dekorerad mynningsbit. Som vi skall se i det följande återkom liknande lager inom de ytor som schakt B grävdes igenom, vilket talar för att det har utgjort en större sammanhängande yta som tagits i anspråk under tidig medeltid. Exakt vad denna yta (lager) utnyttjas till framgick inte av undersökningen, dock indikerar keramik, djurben och träkol att det varit frågan om ett marklager som kan ha tillhört en första bebyggelseetablering på platsen. Under det tidigmedeltida lagret (kontext 122) kom på ett djup av cirka 0,5–0,6 m gul, torr moränlera.

Räknat från 16 meter från schakt B:s början följde ett område med mer komplex stratigrafi. Lagersekvensen fortsatte fram till 19–20 m där schaktet gör en skarp vinkel och fortsätter i en nordlig riktning. Området med den mer komplexa stratigrafin fortsatte ifrån vinkelhörnan och vidare 11 m norrut. För i stort sett hela denna sträcka kom under grässvålen olika lager, kontext 124, 128, 155, 154, med en sammanlagd tjocklek på cirka 0,4 m som utifrån de fynd som påträffades i dem, såsom ölflaska från Stralsund, porslin, yngre rödgods av typen grötfat, kan knytas till en tidigmodern odling av området under 1800- och 1900-tal.

Under det tidigmoderna odlingslagret (kontext 124) påträffades ett ca två meter långt och 0,30 m tjockt brungrått halvfet kulturlager som innehöll träkolfläckar (kontext 173). I detta påträffades tre keramikskärvor: en av typen äldre rödgods, med en datering mellan 1200–1350 e. Kr, en glaserad skärva från ett handtag som inte gick att typbestämma om det var äldre eller yngre rödgods, samt en oglaserad grytfot. Keramiken ger lagret en datering till högmedeltid eller möjligen till tidig senmedeltid. Lagret tolkas som ett område som legat direkt väster om ett hus. Vad man använt området till framgick inte vid undersökningen. Lagret har även en diffus övergång till det underliggande lagret (kontext 127) som har en tidigmedeltida datering (se nedan kontext 127).

I direkt anslutning öster om ovanstående lager, och troligtvis ovanpå detta, kom

på ett djup av 0,4 m, under det ovan nämnda tidigmoderna odlingslagret (kontext 124), ett 4,8 m långt och ca 0,10 till 0,06 m tjockt lager bestående av gulgrå lera (kontext 176), vilket tolkas som ett lergolv. I öster avslutades lagret av ett antal mindre markstenar. Lagret innehöll bränd lera och några bitar handslaget tegel. I det påträffades även en fot till en trefotsgryta av keramik. Den har endast lite glasyr och är svår att bedöma om det rör sig om äldre eller yngre rödgods, men utifrån fynd av yngre rödgods i underliggande lergolv (se nedan kontext 175) torde dateringen för lergolvet vara senmedeltida. Under dess östra del finns ett ca 2,0 m och 3–6 cm tunt lager bestående av mindre skifferstycken och grus (kontext 177), vilket tolkas som ett bärlager för ovan nämnda lergolv, vilket lagts ut på ett underliggande lergolv (kontext 175). Detta sistnämnda lergolv var ca 2,0 m långt och 4 cm tjockt och bestod av gråvit sandblandad lera, med inslag av skiffer och grus samt träkolsfläckar. I det påträffades förutom en del djurben även en keramikskärva av typen yngre rödgods, som utifrån glasyrens karaktär torde tillhöra en tidig version av denna godstyp, vilket daterar lergolvet till senmedeltidens först del, ca 1350–1400-tal. Sannolikt hör detta lergolv samman med det lergolv (kontext 129) som framträder i den östra sektionen, efter det att schakt B gör en vinkel mot norr. Detta eftersom sistnämnda lergolv (kontext 129) dels hade samma färg och struktur och båda två låg direkt ovanpå samma underliggande lergolv (kontext 126). Mellan lergolvet (kontext 129) och det underliggande lergolvet (kontext 126), fanns norra delen ett tunt skiljelager (kontext 130), bestående av grus, lera och kolfläckar, vilket sannolikt utgjort ett utfyllnadslager som lagts ut på det underliggande golvet innan det ovanliggande lergolvet anlades därpå. Det understa lergolvet, kontext 126, sträckte sig från schaktets vinkelhörna 0,6 m västerut och 2,2 m norrut, dess tjocklek varierade från 6 till 24 cm. Det var kompakt och bestod av gulbrun halvfet lera, med inslag av sand. Det innehöll rikligt med bränd lera och träkolsfläckar, samt lerkline och djurben. I det påträffades även en keramikskärva av typen yngre svartgods, med en datering till 1200–1300-tal, vilket även torde gälla för lergolvet. Det kan noteras att det inte förekom några spår av tegel i detta lergolv. Detta lergolv hade anlagts ovanpå ett kulturlager (kontext 127), vilket utifrån schaktets vinkelhörna sträckte sig 5,7 m västerut och 2,9 m norrut. Dess tjocklek varierade från 8 till 40 cm. Dess färg hade en gråbrun ljus ton, och det bestod av halvfet lera. Det innehöll relativt rikligt med träkolsfläckar. I det påträffades djurben, bl.a. tänder efter häst och get/får, samt två keramik skärvor av typen Östersjökeramik. Lagret är med all sannolikhet samma som det ovan anförda lagret 122, vari det även påträffades Östersjökeramik. Under det tidig medeltida lagret (kontext 127) kom på ett djup av cirka 0,9–1,0 m gul, torr moränlera.

Till ovanstående kan tilläggas att en nedgrävning (kontext 174) framkom i den gula, torra moränleran i schaktets väst-östliga sträckning, 16,5 m österut från schaktets början. Det vill säga på samma ställe som golvlagret (kontext 176) västligaste utsträckning. Nedgrävningen hade en rektangulär form i riktningen sydväst-nordöst, med ett rakt avslut i nordöst och fortsatte i sydväst utanför schaktets begränsning. Den var 1,4 m lång, 0,4 m bredd och hade ett djup på cirka 0,4 m. Tolkningen är att nedgrävningen kan varit ett dike eller en väggränna som kan ha haft ett samband med något av ovanstående golvlager (kontext 176, 175, 126). Nedgrävningen har fyllts igen med gråbrun fet lera (kontext 183). I fyllnadsmassorna kom bitar av hand-

slaget tegel och tegelkross, vilket talar för att igenfyllningen av nedgrävningen först kan ha skett efter det att teglet introducerades runt år 1200.

Efter det att schakt B tagit en nordlig riktning, kom norr om ovan skildrade golvlager, kontext 126, ett 3,0 m långt och 0,3–0,2 tjockt kulturlager (kontext 151). Det låg under det tidig moderna odlingslagret (kontext 154). Lagret var gråsvart, och bestod av halvfet lerblandad jord. Det innehöll kolfläckar, tegelkross och ett fåtal stenar på ca 8 × 6 cm. Lagret är svårtolkat, möjligen kan det vara ett utjämningslager inför anläggandet av lergolvet (kontext 129) söder om lagret och lergolvet (kontext 152) som ligger under lagrets norra avslut. Vad som talar för att det rört sig om ett utjämningslager är att det ligger delvis ovanpå såväl de två golvlagren (kontext 126, 152) som två stolphål (kontext 147, 150). Det påträffades ingen keramik i lagret som kunde datera det. Förekomsten av tegelkross i lagret talar för att det har tillkommit någon gång efter det att teglet introducerades runt år 1200.

Under ovanstående lager framkom två stolphål (kontext 147, 150), nedgrävda ca 0,10–0,15 m i den gula moränleran. Avståndet dem emellan var cirka 0,6 m. Det södra stolphålet (kontext 147) hade en grå, halvfet fyllning medan det norra stolphålet (kontext 149) hade en gråbrun fyllning och innehöll rikligt med träkol. Tolkning är att de ingått i en bärande konstruktion, och sannolikt då en huskonstruktion. Möjligtvis kan de ha haft ett samband med de åtta stolphål som framträdde i den gula morän leran i schaktets botten. Det första kom 2,3 m ifrån schaktets vinkelhörna, och stolphålen låg på en 5,8 m lång rad med en nordlig riktning. Avståndet dem emellan varierade från 0,3 m till 0,8 m och deras djup varierade mellan 0,20–0,30 m. Inget daterande material framkom. Det ska noteras att det inte förekom något tegelmaterial i stolphålsfyllningarna, vilket kan tala för att de fyllts igen innan tegel introducerades i området. Stolphålen har förmodligen ingått i en byggnad.

Lergolvet (kontext 152) som anlagts under utjämningslager (kontext 151) var ett 0,6 m långt och 0,1–0,2 m tjockt lager som var gult till färgen och bestod av sandblandad lera och kolfläckar. Golvet var anlagt ovanpå ett lager (kontext 148) som sannolikt ingått i det tidig medeltida marklager som täcker området. Möjligen har det samband med ovan nämnda lergolvet (kontext 126) och stolphålen.

Cirka 3,6 m längre norrut kom ytterligare ett lergolv (kontext 160). Karaktären på detta var likartad, med en tjocklek på mellan ca 4 till 10 cm, gult till färgen och bestod av sandig lera med inslag av bränd lera och träkol. Det gjordes inga fynd som kunde datera det. Det innehöll dock inga spår av tegel och var anlagt ovanpå ett lager (kontext 158) tolkat som ett tidigmedeltida marklager ovanpå moränleran. I det gjordes fynd av en keramikskärva av typen oglaserat rödgods. Avsaknaden av glasyr medgav ingen närmare datering av lagret än till högmedeltid eller senmedeltid. Mellan dessa två lergolv dokumenterades ett stolphål (kontext 184), som har en datering till tidigmodern tid.

För resterande delen av schakt B:s dragning fram till huset på fastigheten på Värpinge 16:3 var lagerbilden mindre komplex. Under grässvålen kom kulturlager, vilka innehöll, tegelkross, kolfläckar, djurben och keramik, av främst typen yngre röd-

gods (bl.a. grötfat). Lagren tolkades som äldre odlingsjord som ingått i gårdslägenas toftjord varpå det bedrivits småskalig trädgårdsodling. Ju längre norrut som schaktet drogs desto färre fynd påträffades, vilket antyder att gödslingen med hushållsavfall avtog ju längre ifrån bebyggelsen som odlingen bedrevs. Under odlingslagren kom ett ca 0,10–0,20 m tjockt lager, som endast innehöll träkolsfläckar, vilket tolkades som tillhörigt det ovan omnämnda tidig medeltida marklagret. Närmast invid huset på fastigheten Värpinge 16.3 var det omgrävt, vilket har skett i samband med uppförandet av huset år 1964.

Schakt B:4
Ifrån schakt B grävdes även ett mindre schakt, benämnt schakt B4, österut in till boningshuset på fastigheten Värpinge 16:4. Det var ca 5,8 m långt och 0,9–0,8 m djupt. Förutom en nedgrävning vid husgrunden, som kan sättas i samband med anläggandet av husgrunden, var stratigrafin likartad den som kom i schakt B, under grässvålen kom ett ca 0,6 m tjockt odlingslager som innehöll tegelkross, djurben och kolfläckar. Detta följdes av ett ca 0,2 m tjockt lager som endast innehöll träkolsfläckar, det tolkades som tillhörigt det ovan omnämnda tidig medeltida marklagret.

Schakt C
Schaktet grävdes längs med en sträcka av ca 62 meter i Trollebergsvägens norra sida, från Önnerupsvägen i norr till Trolles backe i söder. Schaktet hade en bredd av mellan ca 1,2 till 1,5 meter och ett djup av omkring 1,1 meter. Längs med hela schaktet påträffades endast sentida fyllningar i form av grus, sand och återfylld kulturjord.

Sammanfattning I

I schakt A:1, A:2, A:3, A:4, A:6 framkom under matjorden sentida markingrepp och marklager, de sistnämnda kan knytas antingen till allmänningen eller äldre gårdslägen. I schakt A4 framkom under matjord och sentida markingrepp kulturlager, lergolv och kullerstensbeläggning som kunde dateras till senmedeltid. Lämningarna som påträffades i schakt A:4 kan sannolikt knytas till de senmedeltida bebyggelselämningarna som framkom i det närbelägna schakt B.

Schakt B grävdes över den yta som har utgjort gårdsläge 12 och gårdsläge 10 enligt Skatteläggningskartan från år 1700. De har utgjort två fyrlängade gårdar med anslutande toftområde. Toftområdena synes enligt kartan ha utgjort någon form av trädgård. Förutom sentida och äldre odlingslager framkom lämningar efter en komplex bebyggelsestruktur: ett flertal lergolv, varav en del låg ovanpå varandra, stolphål och väggränna samt marklager. De äldsta golvlagren kunde dateras till 1200–1300-talen, följt av ett från tidig senmedeltid, cirka 1350–1400 och slutligen ett lergolv från 1400–1500-talet. De påträffade stolphålen har sannolikt tillsammans med det äldsta lergolvet utgjort ett större hus i nordsydlig riktning, medan de senmedeltida golven pekar på byggnader i en öst-västlig riktning. Resultaten visade att det här funnits en stationär bebyggelse från högmedeltid till senmedeltid och möj-

ligtvis inpå 1500-talet. Den högmedeltida bebyggelsen var anlagd på marklager som vilade direkt på moränen. I marklagret framkom flertalet skärvor Östersjökeramik, varav en dekorerad mynningsdel daters till cirka 1050 e.Kr., samt djurben från häst, get eller får. Fastän inga konkreta spår av bebyggelse från tidig medeltid påträffades, indikerar fynden av östersjökeramik att etableringen av byn Värpinge på denna plats har ägt rum senast vid denna tid.

I schakt C framkom fyllnads- och bärlager ned till moränen. I huvudsak gällde detta även för schakt A. Dock framkom i schaktet även kulturlager och konstruktioner från 1700–1800-tal samt en del äldre marklager närmast moränen.

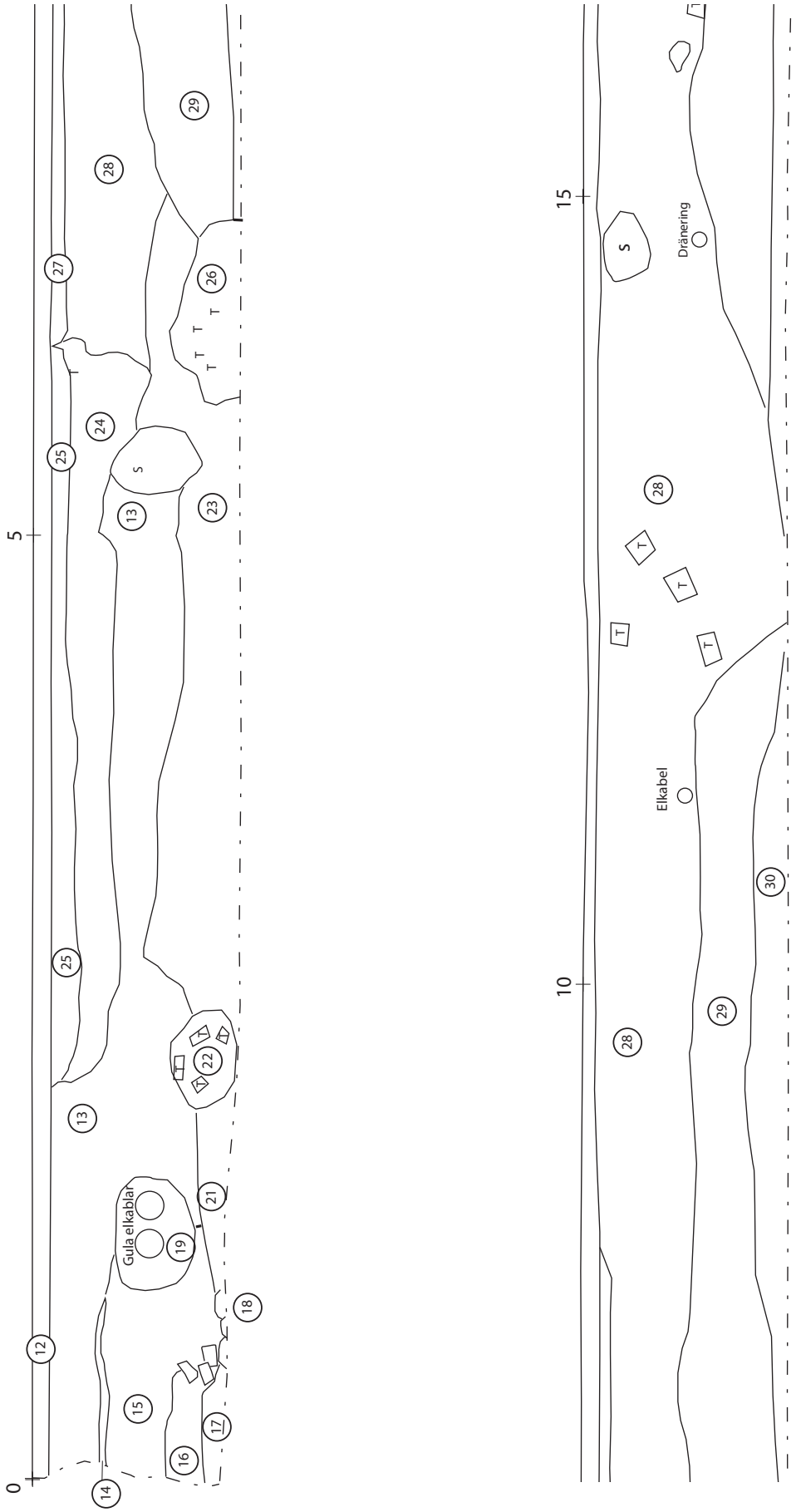
Sammantaget visar förundersökningen på betydande sentida markingrepp vid Trollebergsvägen och vägen Trolle backe. Därtill visade den på lämningar efter äldre marklager från allmänningen i byns centrala delar och att det på höjdpartiet inom bytomten finns välbevarade lämningar efter bebyggelse och odling från tidig medeltid och framåt. Detta påvisar att Värpinge bytomt har en vetenskaplig potential till kunskap om byns etablering och struktur samt dess innevånares levnadsmönster från medeltiden och framåt.

Administrativa uppgifter

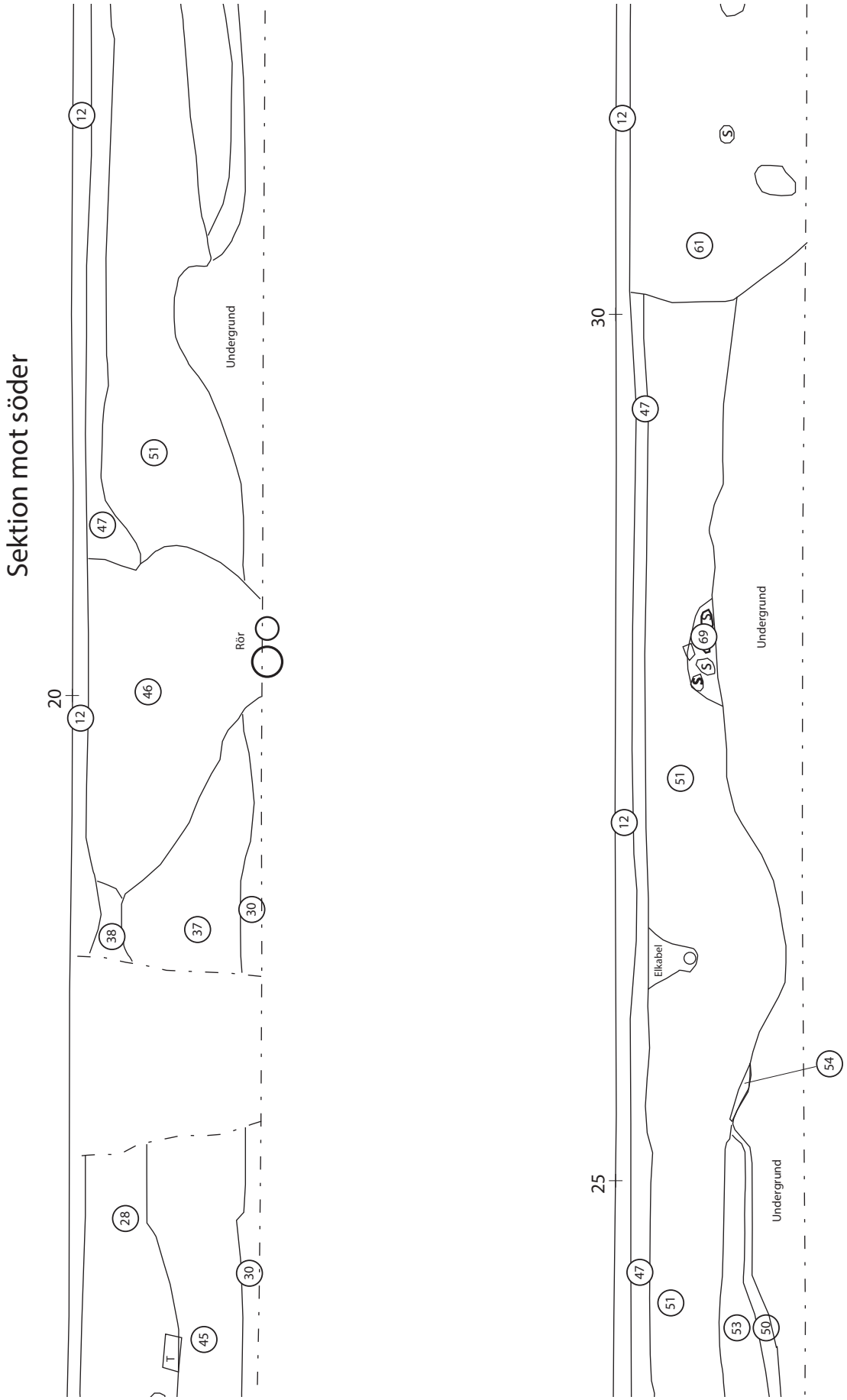
Tidsperiod: 2014-10-22 – 2014-11-13
Fältarbetstid: 70 timmar
Fältarkeolog: Johan Wallin, Niklas Kronroth
Yta: ca 300 m^2
Volym: ca 300 m^3
Schakt (löpmeter): ca 280 meter
Ritningar: 6 st planritning 1:100, 1 st plan- och sektionsritning 1:20 och 1:100, 1 st planritning 1:10, 1 st planritning 1:20, 17 st sektionsritningar 1:20, 3 st planritningar 1:20
Tillvaratagna fynd: LUHM 32851:1–25.

Figur 2 (nästa sida och framåt). Schakt A. Sektion mot söder.

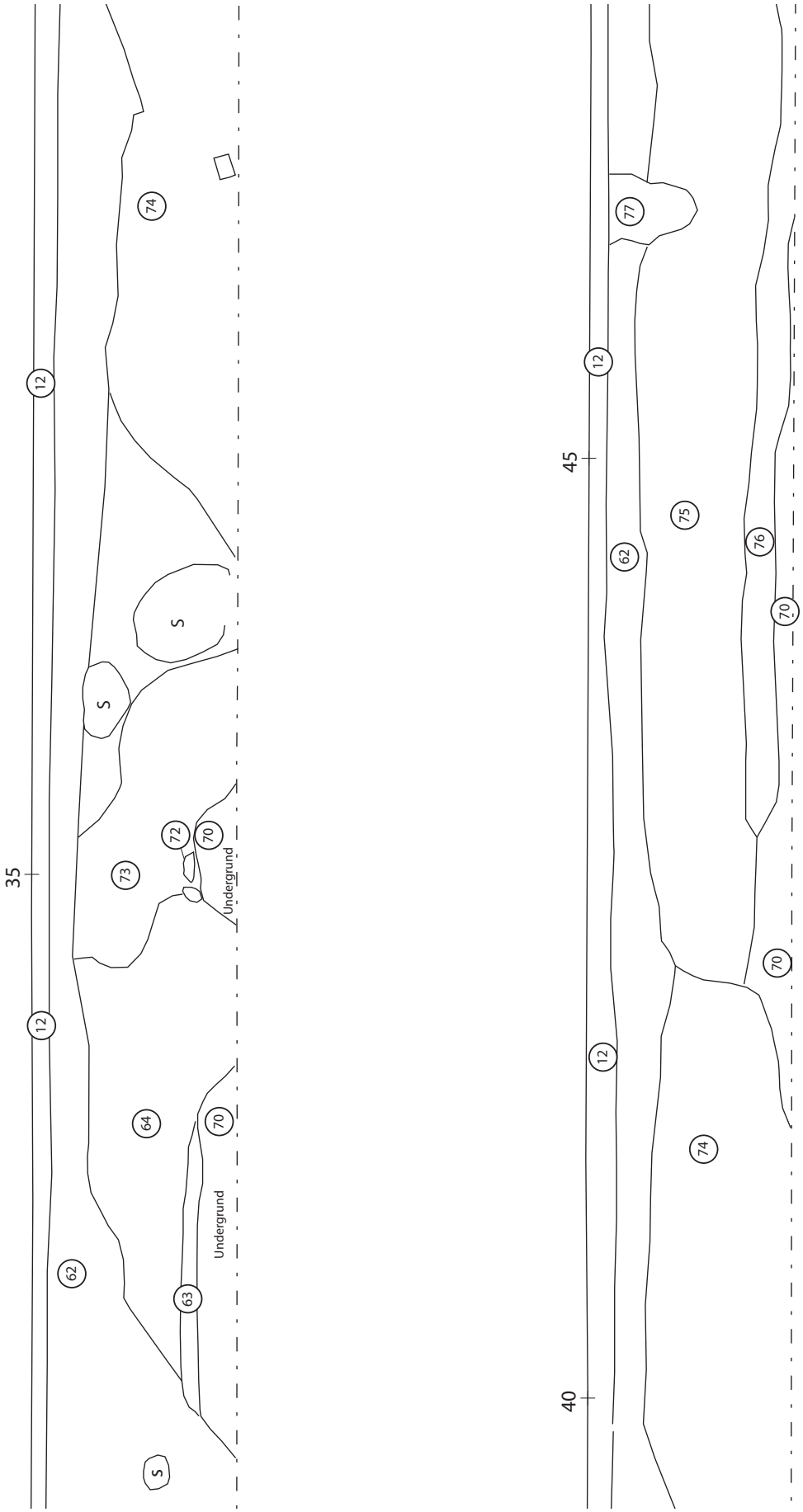
Sektion mot söder

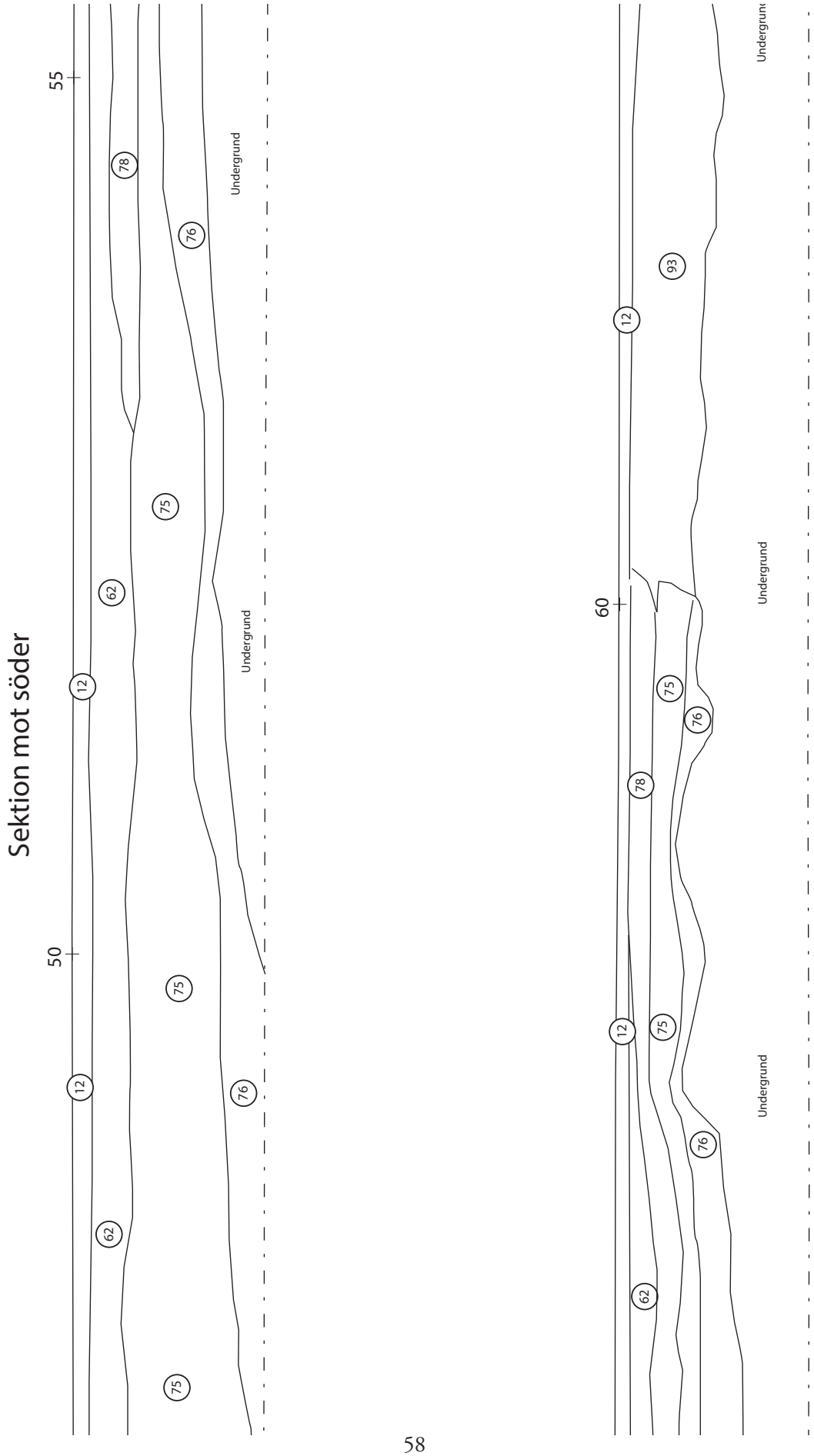

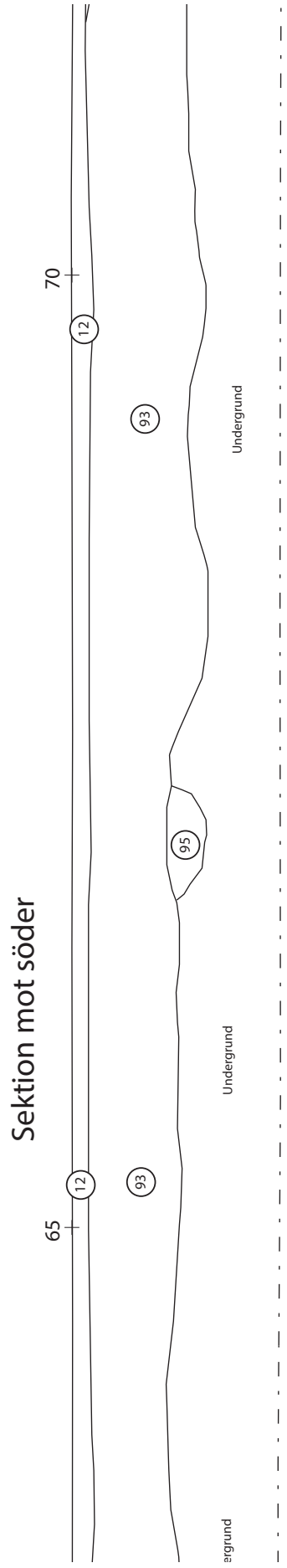
Sektion mot söder

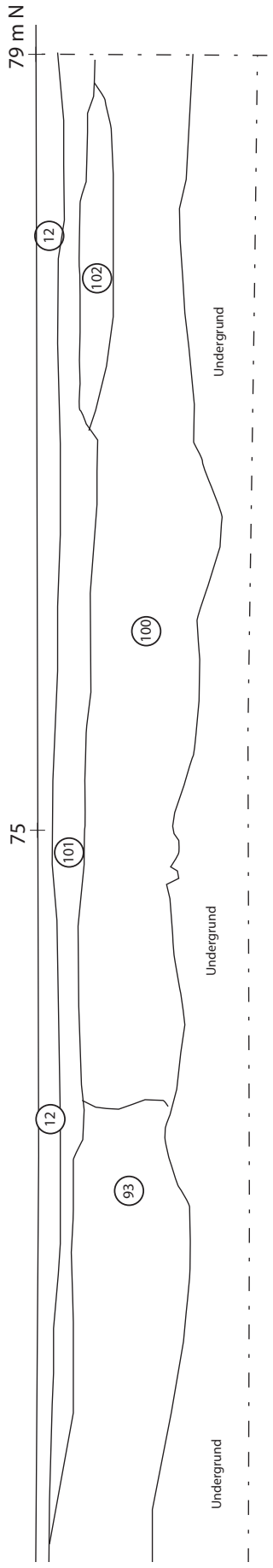

Sektion mot söder

Sektion mot söder
50
55
60
12
62
75
76
78
93
Undergrund

Sektion mot söder
70
65
12
12
93
93
95
Undergrund
Undergrund
ergrund

79 m N
75
12
12
101
102
100
93
Undergrund
Undergrund
Undergrund

Lagerbeskrivning. Schakt A. Sektion mot söder

12. Asfalt.
13. Grusig utfyllnad för väg.
14. Grå lera, lins, påfört.
15. Gråbrun kulturjord. Utfyllnad med gult tegel.
16. Lerhaltig brungrå kulturjord, med inslag av gult tegel, spik. Utfyllnad.
17. Gråbrun fet lera med glas, rostigt järn.
18. Marksten, ca 20×10 cm stora. Sannolikt äldre kullersten (jämför med nivå för huset väster om vägen).
19. Fyllning runt elkablar. Gul sand.
20. Nedgrävning för elkablar.
21. Brungrått, halvfett kulturlager, med handslaget tegel.
22. Gult och rött tegel. Utfyllnad.
23. Påförd utfyllning, lerhaltigt, halvfett, grått. Innehåller småsten, tegelkross.
24. Gul sand, påfört. Bärlager till vägen.
25. Makadam i grå sandig jord.
26. Utfyllnad med gult och rött tegel.
27. Brun sandig jord. Bärlager.
28. Utgår.
29. Brungrå halvtorr jord, se ritning 2.
30. Fet, brungrå, lite flammig kulturjord med yngre rödgodskeramik.
31. Golv av gult tegel.
32. Tunt grusigt bärlager.
33. Kullersten.
34. Hård sandblandad lera. Golv.
35. Fet kalkfläck, möjligen i botten av tunna.
36. Grå sand, halvfet. Troligen nästanmoränen.
37. Halvfet grå kulturjord med inslag av träkol, tegelkross.
38. Rasering med rött tegel.
39. Gulröd sand. Fyllning.
40. Makadam. Bärlager för väg.
41. Grå makadam, fyllning.
42. Utgår.
43. Omrörd fyllning i nedgrävning för mur.
44. Svartbrun fet kulturjord med inslag av grus. Fyllning.
45. Gråbrun mager kulturjord. Innehåller träkolsfläckar. Möjlig odling.
46. Gul sand. Fyllning runt plaströr.
47. Fyllning, bärlager, grus.
50. Trä, möjligen golv.
51. Halvfet, gråbrun kulturjord med inslag av träkol. Odlingslager?

53. Grå halvfet utfyllnad med inslag av träkol.
61. Påförd utfyllnad med raseringsmaterial, gul och röda tegel.
62. Gul sand. Fyllning.
63. Marksten i sandblandad lera. Eventuellt äldre väg.
64. Gul sandig lera. Fyllning.
69. Omrörd kullersten, eventuell äldre vägbeläggning.
70. Gul sand blandat med lera.
73. Påfört lager. Innehåller järn, gul maskinslagen tegel.
74. Blandad, sandblandad lera. Påfört.
75. Brunt, halvfett, inslag av träkol, tegel, grus, yngre rödgods, grötfat. Odlat?
76. Gråbrun fet, tegelkross, .
77. Fyllning vid gult rör.
78. Brunsvart, mager kulturjord med träkol, tegel.
93. Grus och jord. Bärlager för väg.
95. Svartbrun, halvfet kulturjord. Rest av odling eller fyllning.
100. Brunsvart, halvfet kulturjord med kolfläckar.
101. Makadam med gul grus. Bärlager.
102. Svartbrun kulturjord med grus. Bärlager. Väg?
112. Brunsvart kulturjord med tegelkross.

Fyndlista (LUHM 32851)

Fynd nr	Kontext	Material	Sakord	Formtyp	Undertyp	Del	Antal	Vikt g.	Kommentar
1	Konstruktion nr 50	Järn			Spik		1	27	Avförd
2	Lager 72	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	Botten-buk	2	63	
3	Lager 75	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	buk	4	11	
4	Lager 78	Keramik	Kärl	Fajans	Kärl	Botten-buk	2	26	
5	Lager 80	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	buk	1	8	
6	Lager 91	Keramik	Kärl	Yngre röd	Fat	Botten-buk	4	68	
7	Lager 121	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	Mynning	1	8	
8	Lager 121	Glas			Kärl/Flaska		1	51	Avförd
9	Lager 121	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	Mynning-buk	3	24	
10	Lager 122	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	buk	1	13	
11	Lager 124	Glas			Ölflaska, brun, ”LORENZ		1	190	Avförd
12	Lager 124	Keramik	Kärl	Yngre röd		Botten-buk	5	83	
13	Lager 125	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	Fötter	2	34	
14	Lager 126	Keramik	Kärl	Yngre svartgods	Kruka	buk	1	3	
15	Lager 130	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	Buk	2	23	
16	Lager 127	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	Buk	2	18	
17	Lager 158	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	Buk	1	1	
18	Lager 154	Keramik	Kärl	Yngre röd		Mynning-buk	3	28	
19	Lager 156	Keramik	Kärl	Yngre röd	Fat/skål	Mynning-buk	1	26	
20	Lager 159	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	Botten	3	4	
21	Lager 159	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	Buk	1	9	
22	Lager 164	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	Buk	1	2	
23	Lager 173	Keramik	Kärl	Äldre röd	Kanna	Buk-hank	2	20	
24	Lager 175	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	Buk	1	2	
25	Lager 178	Keramik	Kärl	Yngre röd	Kruka	Buk	1	7	

Värpinge, Önnerupsvägen (61000-412)

Inledning

I samband med schaktning för fjärrvärme till fastigheten Önnerupsvägen 3 i Värpinge utförde Kulturen en arkeologisk schaktningsövervakning.

Fornlämningsmiljö

Se föregående ärende i Värpinge.

Genomförande

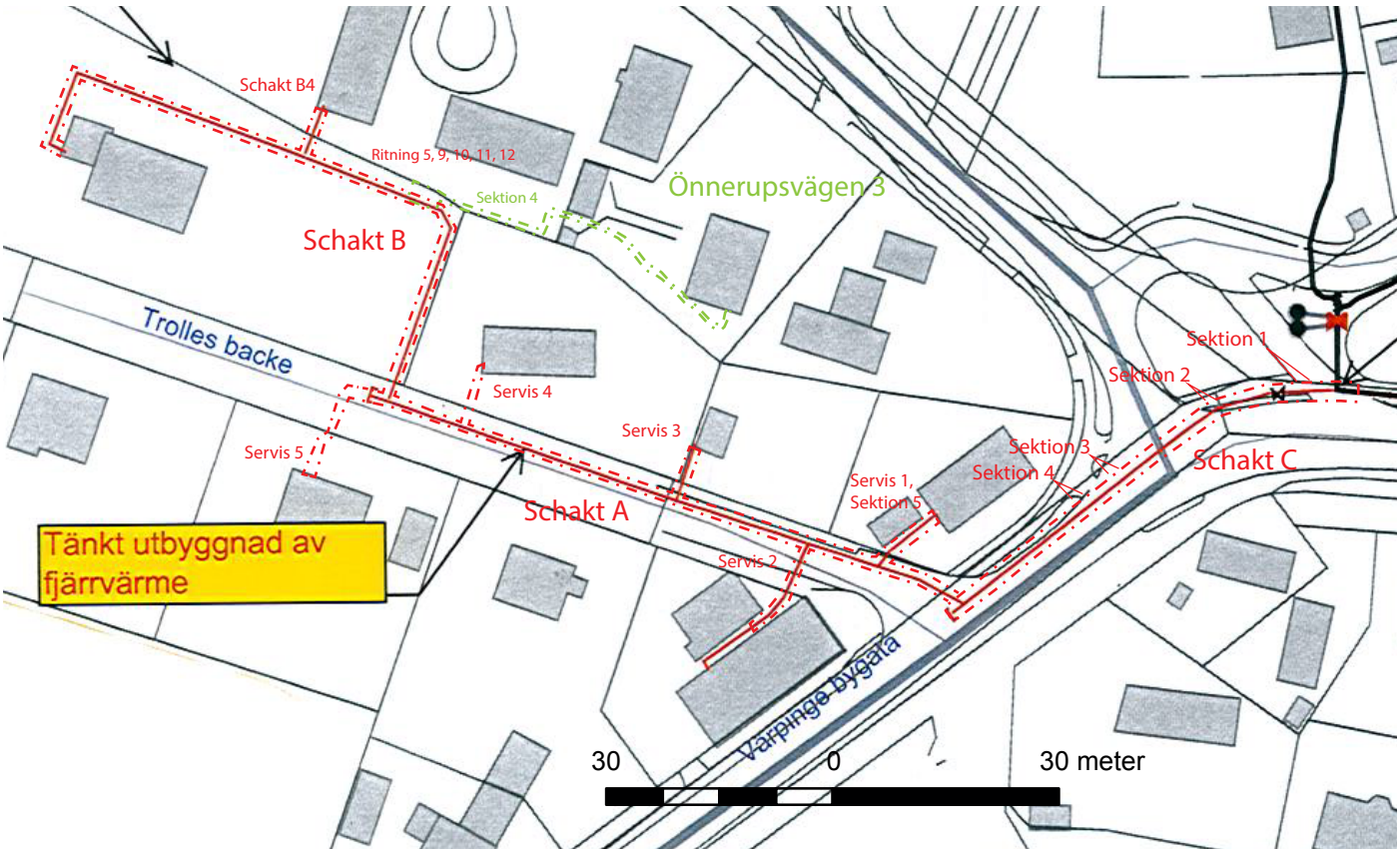
Schaktet grävdes från fastigheten norrut för anslutning till stamnätet (figur 1). Schaktet omfattade en sträcka av ca 50 meter. Schaktet hade en ungefärlig bredd på 0,7 meter och ett djup på omkring 0,6–1,0 meter. I södra delen av schaktet framkom sandig morän i schaktets botten. I norra delen påträffades moränen på 0,8 meters djup.

Längs med hela sträckan påträffades moderna och tidigmoderna kulturlager samt lämningar i form av plattor och stenläggningar. På ett djup av omkring 0,4 meter påträffades ett lergolv, förmodligen med en östvästlig orientering. Sannolikt är det rest efter en länga i den tidigmoderna bebyggelse som kan ses i kartmaterialet. I underliggande lager påträffades yngre rödgods.

I västra delen av schaktet, efter ”knycken” mot söder påträffades flera äldre kulturlager och bebyggelselämningar (se figur 2 för renritad sektion). I öster framkom ett troligt lergolv, ca 6 cm tjockt, i vilket påträffades yngre svartgods, vilket kan tala för en datering till 1200- eller 1300-talet. Något längre norrut påträffades ytterligare lager med lergolv på olika nivåer (lager 26, 29, 31, 33, 43). I ett lergolv påträffades keramik av typen äldre rödgods, vilket pekar på en datering till 1200–1300-talet. På ett mindre parti, grävt till 0,85 m djup framkom en stenläggning, kanske för en gårdsplan eller ett golv (Ritning 5, 9). I ett kulturlager (lager 18) på mellan 0,7–1,0 meters djup påträffades svartgods av Östersjötyp. Samma keramiktyp påträffades i ytterligare ett lager (lager 56). Förutom lergolv framkom några nedgrävningar för stolphål och syllstenar .

Sammanfattning

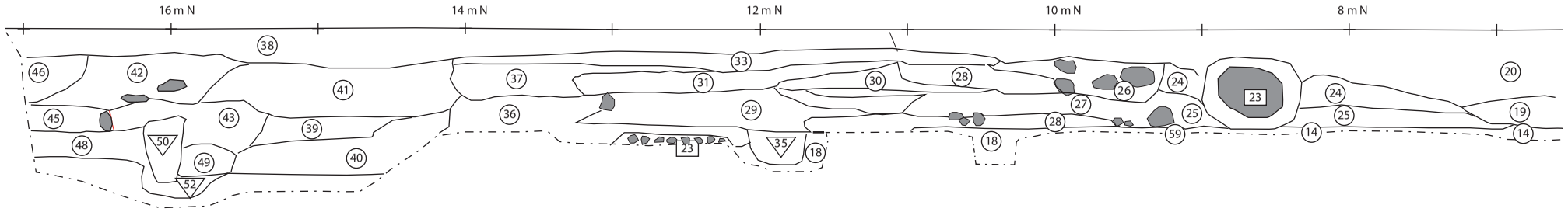
Vid grävning för fjärrvärmeanslutning till fastigheten Önnerupsvägen 3 i Värpinge utförde Kulturen i Lund en schaktningsövervakning. I det omkring 50 meter långa schaktet påträffades en rad bebyggelselämningar i form av lergolv, syllstenar och stolphål från 1200-talet och framåt. Fynd av Östersjökeramik indikerar bebyggelse på platsen sedan 1000-talet.

Figur 1. Ritning över Värpinge by med fjärrvärmeschakt grävda 2014 (rött) och 2015 (grönt).

Administrativa uppgifter

Tidsperiod: 2015-09-09 – 2015-09-13
Fältarbetstid: 28 timmar
Fältarkeolog: Johan Wallin
Yta: 35 m^2
Volym: 28 m^3
Schakt (löpmeter): 50
Ritningar: 3 st planritning 1:100, 7 st sektionsritningar 1:20, 3 st planritningar 1:20
Tillvaratagna fynd: LUHM 32852:1–43.

Figur 2. Sektion mot väster. Norra delen av schaktet. Renritning av ritning 7 och 8.

Lagerbeskrivning till sektion 4, 6 m N–18 m N (ritning 7, 8)

Beskrivningarna är förenklade och fokuserar på tolkningarna.

14. Äldre marklager
15. Golv. Gulbrun lera
16. Golv. Gulbrun sandhaltig lera.
17. Utjämningslager
18.Äldre marklager.
19. Utjämningslager.
20. Förmultnande växtdelar. Sentida.
21. Nedgrävningskant.
22. Nedgrävning för sten.
23. Två stora markstenar. Sentida.
24. Utjämningslager
25. Utjämningslager
26. Grundsten till vägg.
27. Utjämningslager
28. Utjämningslager
29. Lergolv eller fyllning med lera
30. Gulgrå sandigt utjämningslager.
31. Gult lergolv
32. Svart trägolv. Träplankor som brunnit.
33. Grågul lera. Fynd: yngre rödgods, grötfat, glas.
34. Stolphål. Nedgrävt i lager med Östersjökeramik.
35. Golv. Sandig gulbrun lera.
36. Utjämningslager
37. Utjämningslager
38. Nuvarande marklager.
39. Äldre marklager
40. Äldre marklager över morän.
41. Utjämningslager
42. Sentida utjämning.
43. Möjligt lergolv. Gulbrun sandig lera.
44. Stolphål.
45. Yngre nedgrävning
46. Yngre nedgrävning
47. Yngre nedgrävning. Gult tegel.
48. Sannolikt samma lager som 39.
49. Utjämning. Grågul lera.
50. Fyllning i stolphål.
51. Nedgrävning i morän.
52. Fyllning
53. Nedgrävningskant.
55. Mindre stenar. Möjlig stenläggning.

Fyndlista (LUHM 32852)

Fynd nr	Kontext	Material	Skord	Formtyp	Undertyp	Del	Antal	Vikt, g.	Kommentar
1	Schakt 1, schaktfynd, lager? 10	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Kruka	Buk	3	51	
2	Schakt 1, schaktfynd, lager? 10	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Kruka	Buk	1	11	
3	Schakt 1, schaktfynd, lager? 10	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Kruka	Buk	1	8	
4	Schakt 1, schaktfynd, lager? 10	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Kruka	Fot	1	8	
5	Schakt 1, schaktfynd, lager? 10	Glas	Kärl			Buk	1	20	Modernt pressglas, avförd
6	Schakt 1, schaktfynd, tomt 10	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Kruka	buk	2	11	
7	Schakt 1, schaktfynd, tomt 10	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Fat	mynning	1	12	
8	Schakt 1, schaktfynd, tomt 10	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Fat	mynning	1	10	
9	Schakt 1, schaktfynd, tomt 10	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	?	buk	1	3	
10	Schakt 1, schaktfynd, tomt 10	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Skål	Botten-buk	1	23	
11	Schakt 1, schaktfynd, tomt 10	Sten		Skiffer	Bryne		1	130	
12	Schakt 1, ritning 5, lager 14	Keramik	Kärl	Svart-gods	Kruka	buk	1	3	
13	Schakt 1, ritning 2, lager 3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Kruka	Upphäng-ning	2	43	
14	Schakt 1, ritning 4, sektion 3	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Fat	buk	1	3	
15	Schakt 1, ritning 5, sektion 3,	Keramik	Kärl	Tngre rödgods	Fat	buk	1	5	
16	Schakt 1, ritning 8, lager 39	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Kruka	Buk	1	4	
17	Schakt 1, ritning 6, lager 12	Sten		Skiffer	Bryne		1	50	
18	Schakt 1, ritning 3, sektion 3, lager 4	Järn		Nit			1	26	Avförd

Fynd nr	Kontext	Material	Skord	Formtyp	Undertyp	Del	Antal	Vikt, g.	Kommentar
19	Schakt 1, ritning 3, sektion 2, lager 4	Sten		Skiffer	Bryne		1	50	
20	Schakt 1, ritning 5, lager 56	Keramik	Kärl	Östersjö-keramik	Kruka	Mynning	1	12	
21	Schakt 1, ritning 5, lager 56	Keramik	Kärl	Östersjö-keramik	Kruka	Buk	1	10	
22	Schakt 1, ritning 8, lager 43	Keramik	Kärl	Äldre rödgods	Kanna	Buk	1	6	
23	Schakt 1, ritning 5, lager 18 (under golv)	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	Mynning	1	3	
24	Schakt 1, ritning 5, lager 18 (under golv)	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	Buk	1	5	
25	Schakt 1, ritning 5, lager 16	Keramik	Kärl	Äldre rödgods	Kanna	Buk	1	8	
26	Schakt 1, ritning 6, lager 10	Keramik	Kärl	Yngre svartgods	Kruka	Buk	1	5	
27	Schakt 1, ritning 5, lager 15	Keramik	Kärl	Äldre rödgods	Kanna	Buk	1	11	
28	Schakt 1, ritning 5, lager 14	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	Buk	3	15	
29	Schakt 1, ritning 5, lager 14	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	Buk	3	30	
30	Schakt 1, ritning 5, lager 18	Sten		Skiffer?	Bryne		1	26	
31	Schakt 1, ritn. 13, lager 67	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	Mynning	1	6	
32	Schakt 1, ritn. 13, lager 67	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	Buk	1	3	
33	Schakt 1, ritn. 12, lager 70	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	Buk	1	10	
34	Schakt 1, ritn. 12, lager 70	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	Buk	1	6	
35	Schakt 1, ritn. 5, lager 18	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	Buk	1	9	
36	Schakt 1, ritn. 8, lager 41	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Kruka	Hank	1	25	
37	Schakt 1, ritn. 8, lager 41	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Kruka	Buk	1	10	
38	Schakt 1, ritn. 12, lager 60	Keramik	Kärl	AIV?	Kruka	Botten-buk	2	20	

Fynd nr	Kontext	Material	Skord	Formtyp	Undertyp	Del	Antal	Vikt, g.	Kommentar
39	Schakt 1, ritn. 12, lager 60	Keramik	Kärl	Östersjö	Kruka	Buk	1	2	
40	Schakt 1, ritn. 13, lager 81	Keramik	Kärl	Yngre rödgods	Kruka	Botten-buk	2	7	
41	Schakt 1, ritn. 13, lager 78	Keramik	Kärl	Östersjö?	Kruka	Klot/propp?	1	15	
42	Schakt 1, ritn. 5, lager 16	Cu-leg			Pincett?		1	2	
43	Schakt 1, ritn. 3, sektion 2, lager 4	Cu-leg			Nit		1	8	Avförd

Källor

Arkiv

Dialekt och ortnamns arkivet i Lund (DAL)

FMIS = www.fmis.raa.se

Litteratur

Andrén, Anders 1980: *Lund. Rapport. Medeltidsstaden 26.* Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum. Stockholm.

Andrén, Andrén 1984: *Lund. Tomtindelning, ägostruktur, sockenbildning.* Medeltidsstaden 56. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum. Stockholm.

Bevaringskommittén 1980: *Lunds stadskärna. Bevaringsprogram. Vårfru rote.* Lund.

Bevaringskommittén 1981: *Lunds stadskärna. Bevaringsprogram. Clemens och Drottens rotar.* Lund.

Bevaringskommittén 1983: *Lunds stadskärna. Bevaringsprogram. Krafts rote.* Lund.

Blomqvist, Ragnar 1951: *Lunds historia. 1. Medeltiden.* Lund.

Gardelin, Gunilla 2002: *Kv. Kulturen 19, Lund. Arkeologisk förundersökning 2002*. Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 120.

Gardelin, Gunilla 2007: *Dalbyvägen, Östra Mårtensgatan, Östra Vallgatan i Lund. Arkeologisk förundersökning 2006. Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 232.*

Gardelin, Gunilla 2008: *Östra Mårtensgatan, Lund. Arkeologisk förundersökning 2007.* Arkeologiska arkivrapporter från Lund, nr 315.

Guldåker, Aja 2017: *Clemenstorget, Sankt Laurentiigatan, Bredgatan och Norra Vallgatan. Fornlämning nr 73:1, Lunds stad och kommun, Skåne. Arkeologisk förundersökning 2015.* Kulturmiljörapporter 2017:4.

Guldåker, Aja 2015: *Adelgatan, Lund, fornlämning 73:1, Lunds kommun, Skåne. Arkeologisk förundersökning 2013 och 2015.* Kulturmiljörapporter 2015:7.

Johansson Hervén, C. 2001. *Mårtenstorget i Lund. Arkeologisk undersökning 1997. En kulturhistorisk redogörelse.* Arkeologiska rapporter från Lund nr 21. Lund.

Ryding, Otto 2002: *Stora Råby och Värpinge. Byar i Lunds kommun 1. Bevaringsprogram.* Lund.

Svenskt ortsnamnslexikon 2003. Red. Mats Wahlberg. Uppsala.

Söderpalm, Kristina 1967: *Värpinge by. En lokalhistorisk studie.* Lund.

Wahlöö, Claus & Larsson, Göran 1996: *Sextonhundrasjuttiosex. Minnet av historien, historien om minnet. Berättelse om ett krigets år och det blodiga slaget vid Lund.* Föreningen Gamla Lund, Årsbok 78 (1996). Lund.

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens dnr	431-28498-2013
Fornlämningsnr	RAÄ 73:1, 156:1
Löpnr, fornreg	L1988:5459, L1988:4998
Kulturens projektnr	61000-304
Trakt/kvarter/fastighet	Kv. Kulturen 19, Tullgatan-Helgeandsgatan, Kyrkogatan, Östra Mårtensgatan, Bredgatan, Adelgatan 7A, Clemenstorget, Bankgatan, Värpinge by, Önnerupsvägen i Värpinge
Socken	Lund stad
Kommun	Lund
Län	Skåne
Typ av exploatering	Fjärrvärme, reparation och nyanläggning
Uppdragsgivare	Kraftringen Energi AB, Kraftringen Nät
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning
Ansvarig institution	Kulturen
Fältarbetsledare	Aja Guldåker, Johan Wallin, Niklas Kronroth, Kenth Hansen, Gertie Ericsson
Övrig personal	—
Fältarbetstid	2014-01-27—2015-09-13
Fälttid, arkeolog, tim	289

Yta, m^2	1 080
Kubik, m^3	1 335
Schaktmeter, m	939

Fyndmaterial	Se varje ärende i denna rapport.
Dokumentation	Se varje ärende i denna rapport.
Foto	Se varje ärende i denna rapport.
Analyser	Se varje ärende i denna rapport.
Arkivmaterial, förvaring	A-arkivet, Kulturen i Lund